

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

Odsjek: Politologija

Smjer: Međunarodni odnosi i diplomatija

Predmet: Religija i diplomatija

-Magistarski (završni) rad-

Uticaj religije na diplomaciju na prostoru bivše Jugoslavije

Studije slučaja: Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija

Student: Alija Karavelić

Mentor: Prof.dr. Dino Abazović

Index: 993/II-Pir

Sarajevo (2020)

Sadržaj

I poglavlje	5
1. Uvod	5
1.1 Ključni pojmovi	7
1.1.1 Diplomatija:	7
1.1.2 Kulturna diplomacija:	7
1.1.3 Religija	7
1.1.4 Diplomatija zasnovana na vjeri:	7
1.1.5 Autokefalnost	8
II poglavlje	9
2.0 Metodološki okvir rada	9
2.1 Problem istraživanja	9
2.2 Predmet istraživanja	9
2.3 Ciljevi istraživanja	9
2.3.1 Pragmatični ili društveni ciljevi:	9
2.3.2 Znanstveni ili spoznajni ciljevi:	10
2.4 Sistem hipoteza	10
2.4.1 Generalna hipoteza	10
2.4.2 Popratne hipoteze	10
2.5 Sistem varijabli:	10
2.6 Sistem indikatora:	10
2.7 Način istraživanja:	11
2.8 Područje istraživanja i vremenski period izrade:	11
2.9 Naučna i društvena opravdanost izrađivanja rada:	11
III Poglavlje	12
Prvi dio	12
3.0 Opći uvid	12
3.1 Uticaj religije na diplomaciju kroz historiju	12
3.1.1 Antička Grčka	12
3.1.2 Antički Rim	13
3.1.3 Srednji vijek	13
3.1.3.1 Nastanak islama i islamske diplomatije	13
3.1.3.2 Katolička crkva u srednjem vijeku	14
3.1.4 Period renesanse	14
3.1.5 Religija i diplomacija u periodu od Vestfalijskog mirovnog sporazuma do dvadesetog stoljeća	15

3.1.6 Period svjetskih ratova	15
3.1.7 Hladni rat	15
3.1.8 Moderno doba	16
3.2 Religije (Islam, katoličanstvo, pravoslavlje) i diplomacija	16
3.2.1 Islam i diplomacija	16
3.2.2 Katoličanstvo i diplomacija	18
3.2.2.1 Diplomacija Svete Stolice	18
3.2.3 Pravoslavlje i diplomacija	19
3.3 Uticaj religije na diplome	20
3.3.1 Pet karakteristika vjerski zasnovanog diplome:	21
3.4 Religija i diplomatija u zemljama bivše Jugoslavije	21
III Poglavlje	22
4.0 Drugi dio (studije slučaja)	22
4.1 Uticaj religije na diplomatiju u Bosni i Hercegovini	22
4.1.1 Religija i diplomatija u Bosni i Hercegovini u periodu oružanih sukoba	23
4.1.1.1 Islam i diplomacija Bosne i Hercegovine u periodu oružanog sukoba	24
4.1.1.2 Pravoslavlje i diplomatija Bosne i Hercegovine u periodu oružanog sukoba	26
4.1.1.3 Katoličanstvo i diplomatija Bosne i Hercegovine za vrijeme oružanog sukoba	28
4.1.2 Uticaj religije na diplomatiju u Bosni i Hercegovini nakon oružanog sukoba	30
4.2 Uticaj religije na diplomatiju u Republici Srbiji	39
4.2.1 Uticaj religije na diplomatiju Republike Srbije nakon 1999. Godine	42
4.2.1.1 Uticaj religije na odnos Srbije i Kosova	42
4.2.1.2 Uticaj religije na odnos Srbije i Crne Gore – zakon o slobodi vjeroispovijesti u Crnoj Gori	44
4.2.1.3 Stav SPC-a o autokefalnosti Ukrajinske pravoslavne crkve i odnos sa Rumunskom pravoslavnom crkvom	45
4.2.1.4 Diplomatski odnosi Republike Srbije i Svete Stolice	46
4.3 Uticaj religije na diplomatiju u Republici Hrvatskoj	47
4.3.1 Religija i diplomatija Republike Hrvatske tokom oružanih sukoba 1991-1995	48
4.3.2 Uticaj Religije na diplomatiju Republike Hrvatske nakon oružanih sukoba	50
4.3.3 Diplomatski odnosi Republike Hrvatske i Svete stolice	53
4.3.3.1 Bilateralni ugovori između Republike Hrvatske i Svete stolice	55
POGLAVLJE IV	58
5.0 Završno poglavlje	58
5.1 Komparacija studija slučaja	58
5.2 Provjera generalne i popratnih hipoteza	62
5.3 ZAKLJUČAK	64

I poglavlje

1. Uvod

Religija je od početka vremena imala svoj uticaj u oblikovanju kultura i civilizacije svijeta. Stoga se ne može zanemariti u današnjem globaliziranom svijetu, posebno kada je riječ o osmišljavaju vanjske politike i diplomatijske zemalja. Religija i diplomacija bile su srodne duše dugo vremena ali danas se religija susreće sa mnogim problemima koji je odvajaju od međunarodne politike i diplomatijske sfere. Jedan od takvih problema savremenog svijeta koji ugrožava religiju je terorizam zasnovan na vjeri. Pored terorizma, ono što je dugo vremena odvajalo religiju od političke sfere je i sekularizam koji se pojavio kao protest na poziciju religije u zemljama srednjovjekovne Evrope. Sekularizam se javlja za vrijeme renesanse i traje sve do danas. Sekularizam se kroz vrijeme mijenja ali glavni cilj bio je odvojiti religiju i religijske institucije od države te okarakterisati religiju kao nešto što nije važno za državu i njenu vanjsku i unutrašnju politiku.

Međutim, pored problema sa kojima se susreće, u 21. stoljeću značaj religije u međunarodnim odnosima i diplomatijski se znatno povećava. Kako navodi Scott M. Thomas, viši predavač za međunarodne odnose i politiku zemalja u razvoju, sve je veća važnost vjerskih uvjerenja, praksi i diskursa u privatnom i javnom životu. Također sve više raste uloga vjerskih ili vjerskih pojedinaca, nedržavnih skupina, političkih stranaka, zajednica i organizacija u domaćoj politici, što ima značajne implikacije za međunarodnu politiku.

Međureligijski dijalog nužan je za rješavanje ratova i sukoba, naročito tamo gdje vlade ne mogu uspostaviti mir. Diplomatija zasnovana na vjeri temelji se na nekim osnovnim načelima, primjerice na praštanju, bitnoj zaštiti vjerske slobode i promicanju uloge religija u javnom životu. Religije brane ljudska prava, potiču učvršćivanje društvenih temelja te kulturno ponašanje što vjeru povezuje sa diplomatijom.¹

Zemlje bi trebale priznati da religija može biti učinkovito sredstvo dopiranja do javnosti u drugim dijelovima svijeta što je jedna od funkcija i diplomatijske sfere. Religija bi trebala biti među potencijalnim alatima koji se razmatraju za upotrebu u diplomatskoj politici. Različite zemlje suočavaju

¹ "Katolička Tiskovna Agencija Biskupske Konferencije Bosne i Hercegovine." KTA. Accessed July 03, 2019. <http://www.ktabkbih.net/info.asp?id=27130>.

se sa različitim vrstama odluka o tome; neke zemlje povezuju religiju sa javnom i vanjskom politikom dok neke od zemalja smatraju vjeru neprikladnom za kreiranje politike. U nekim zemljama najviše je zastupljena jedna religija, dok je u mnogobrojnim zemljama zastupljen veći broj religija što utiče na njenu važnost i funkciju u diplomatiji.

Jedan od slučajeva gdje je zastupljeno više religija je Bosna i Hercegovina gdje islam, pravoslavlje i katoličanstvo čine temelje na kojima su zasnovani identiteti konstitutivnih naroda. Nakon raspada Jugoslavije te nakon oružanog sukoba religija dobija mnogo značajniju ulogu kako u društvenoj tako i u političkoj sferi u državama Zapadnog Balkana. Kao student međunarodnih odnosa i diplomatičke izrazio sam želju da teorijskim istraživanjem u ovom magistarskom radu dam uvid u ulogu religije na diplomatiju na pomenutom prostoru.

Povezanost religije i diplomatičke politike, sve veća važnost religija u međunarodnim odnosima, te uticaj religije na diplomatiju i diplomate navela me je da detaljnije istražim ove pojmove i okvirno predstavim koliki i kakav je uticaj religije na diplomatiju na prostoru bivše Jugoslavije sa fokusom na studije slučaja.

Tema magistarskog rada je „Uticaj religije na diplomatiju na prostoru bivše Jugoslavije Studije slučaja: Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija“ Teorijskim istraživanjem rad će se sastojati iz 4 poglavlja.

Prvo poglavlje vezano je za uvod u rad te za obrazložavanje najvažnijih pojmove koji se vežu za temu, upoznanavanje javnosti sa izradom rada.

U drugom poglavlju ću predstaviti metodološki okvir rada.

U trećem centralnom poglavlju istražit ću i pisati o problemskom pitanju. Problem sko pitanje rada glasi „Kakav je uticaj religije na diplomatiju na prostoru bivše Jugoslavije“ sa fokusom na Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Srbiju. Rad će biti vođen odgovoranjem na postavljeno problem sko pitanje. Treće poglavlje će biti podijeljeno na dva dijela. U prvom dijelu ću istražiti kakav je uticaj religije na diplomatiju. Ukratko ću pisati o uticaju religije na diplomatiju kroz historiju, važnost religije u ponašanju diplomata te prikazati religije i njihovo prisustvo u diplomatiji. Drugi dio trećeg poglavlja vezan je za studije slučaja. U njemu ću pisati o uticaju religije na diplomatiju u Bosni i Hercegovini, Srbiji te Hrvatskoj.

U četvrtom poglavlju ću predstaviti rezultate istraživanja (komparaciju studija slučaja) te izvesti zaključak o radu.

1.1 Ključni pojmovi

1.1.1 Diplomatija:

Pojam diplomatija ima više značenja ali uvjek je u vezi sa vođenjem vanjske politike; vođenje vanjskih poslova na području vanjske politike preko službenih odnosa sa drugim državama ili međunarodnim organizacijama, sposobnost, znanje vođenja pregovora sa drugim državama ili međunarodnim organizacijama, vanjsko predstavljanje države, vještina predstavljanja države , prikupljanje informacija, vođenje pregovora.

1.1.2 Kulturna diplomacija:

Kulturna diplomacija može se najbolje opisati kao smjer djelovanja, koji se temelji i koristi na razmjenu ideja, vrijednosti, tradicija i drugih aspekata kulture ili identiteta, bilo da se ojačaju odnosi, poboljša socio-kulturna suradnja, promiču nacionalni interesi. Kulturnu diplomaciju mogu provoditi javni sektor, privatni sektor ili civilno društvo.²

1.1.3 Religija

Religija predstavlja odnos ljudskih bića prema onome što smatraju svetim, apsolutnim, duhovnim, božanskim ili dostoјnjim posebnog poštovanja. Također se smatra da se sastoji od načina na koji ljudi rješavaju krajnje brige o svom životu i njihovoј subbini nakon smrti. U mnogim tradicijama, ovaj odnos i ove zabrinutosti izraženi su u odnosu prema bogovima ili duhovima; u humanističkim ili naturalističkim oblicima religije, oni se izražavaju u smislu odnosa ili stavova prema široj ljudskoj zajednici ili prirodnom svijetu. U mnogim religijama smatra se da tekstovi imaju status biblijskog pisma, a ljudi se smatraju uloženim duhovnim ili moralnim autoritetom. Vjernici sudjeluju i često se navode da obavljaju predane ili kontemplativne prakse kao što su molitva, meditacija ili određeni rituali. Obožavanje, moralno ponašanje, ispravno vjerovanje i sudjelovanje u vjerskim institucijama su sastavni elementi vjerskog života.³

1.1.4 Diplomatija zasnovana na vjeri:

Religija i diplomacija postale su više međusobno povezane od kraja dvadesetog stoljeća. Globalizacija i promjenjiva priroda sukoba otkrili su granice konvencionalne diplomacije u

² "Institute for Cultural Diplomacy." Institute for Cultural Diplomacy. Accessed July 03, 2019. http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy.

³ Britannica, The Editors of Encyclopædia. "Religion." Encyclopædia Britannica. January 21, 2019. Accessed July 03, 2019. <https://www.britannica.com/topic/religion>.

rješavanju ovih novih sukoba u globalnoj eri, a to je otvorilo nove mogućnosti za vjerske aktere uključene u diplomatiju. Pojavila se takozvana "vjerski zasnovana diplomatija" koja promovira dijalog unutar i između religijskih tradicija. Naročito u islamskom svijetu, s novom generacijom teologa i političara, prepoznato je da postoji ključna uloga za vjerske vođe i vjeroispovijednu diplomatiju na Bliskom istoku. Diplomatija zasnovana na vjeri može se razlikovati od tradicionalnih modela mirotvorstva i rješavanja sukoba svojim holističkim pristupom socio-političkom liječenju. Drugim riječima, cilj diplomatičke politike zasnovane na vjeri nije samo rješavanje sukoba, nego i obnova političkog poretku koji je patio od rata i nepravde, te pomirenja pojedinaca i društvenih grupa.⁴

1.1.5 Autokefalnost

Autokefalna crkva, u modernom korištenju istočno-pravoslavnog kanonskog prava, crkva koja uživa potpunu kanonsku i administrativnu neovisnost i bira svoje primate i biskupe. Izraz autokefalnost bio je korišten u srednjovekovnom bizantijskom pravu u njegovom doslovnom smislu znači „neovisan“ i primenjivan je u crkvenom pravu na pojedine eparhije koje nisu zavisile od autoriteta pokrajinskog mitropolita.⁵

⁴ Thomas, Scott. "Diplomacy and Religion - Oxford Research Encyclopedia of International Studies." Oxford Research Encyclopedias. December 13, 2017. Accessed June 27, 2019.
<https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-154>.

⁵ The Editors of Encyclopædia Britannica. "Autocephalous Church." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, inc., July 8, 2016. <https://www.britannica.com/topic/autocephalous-church>.

II poglavlje

2.0 Metodološki okvir rada

2.1 Problem istraživanja

Problemsko pitanje ovog rada glasi: kakav i koliki uticaj religija ima na diplomatiju sa fokusom na studije slučaja, odnosno na prostor bivše Jugoslavije.

Odgovaranjem na postavljeno problemsko pitanje nastojat će pojasniti:

- a) Da li i koliki uticaj religija ima na diplomatiju;
- b) Uticaj religije na diplomatiju kroz historiju;
- c) Da li ima razlike između islama, katoličanstva i pravoslavlja i njihovog uticaja na diplomatiju;
- d) Koliki uticaj religija ima na diplomate i njihovo ponašanje;
- e) Ulogu religije u diplomatiji u državama koje sam naveo kao studije slučaja;

Nakon teorijskog istraživanja, u četvrtom poglavlju će izvesti zaključak o radu te komparirati studije slučaja i dati uvid na uticaj religije na diplomatiju.

2.2 Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog magistarskog rada su monoteističke religije: islam i kršćanstvo (katoličanstvo i pravoslavlje kao konfesije kršćanstva) i njihov uticaj na diplomatiju i diplomatske predstavnike, međunarodne odnose i na stvaranje vanjske politike u svijetu te na prostoru bivše Jugoslavije.

2.3 Ciljevi istraživanja

2.3.1 Pragmatični ili društveni ciljevi:

- a) Ispitati odnos religije i diplomatije;
- b) Ispitati uticaj religije na diplomatiju kroz historiju do danas;
- c) Ispitati uticaj religije na ponašanje diplomata;
- d) Prikazati i komparirati uticaj islama, katoličanstva te pravoslavlja na diplomatiju;

e) Istražiti kakav uticaj religija ima na diplomaciju u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji.

2.3.2 Znanstveni ili spoznajni ciljevi:

Upoznati javnost kakav i koliki uticaj religija ima na diplomaciju i međunarodne odnose, zatim utvrditi kako religija utiče na diplome, njihov identitet, ponašanje i donošenje odluka te komparirati religije(katoličanstvo, pravoslavlje, islam) i njihovo prisustvo u diplomaciji na prostoru bivše Jugoslavije sa osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Srbiju i Hrvatsku.

2.4 Sistem hipoteza

2.4.1 Generalna hipoteza

Generalna hipoteza vezana je za postavljeno problemsko pitanje i ona glasi: „Religija ima značajan uticaj na diplomaciju i diplomatske predstavnike (u svijetu te u zemljama navedenim kao studije slučaja)“

2.4.2 Popratne hipoteze

- 1) Religija i diplomacija pozivaju na dobre odnose, mir i harmoniju, dobro i moralno ponašanje, poštivanje drugačijih;
- 2) Različite religije imaju različit uticaj na diplomaciju;
- 3) Uticaj religije na diplomaciju vremenom se mijenja (zavisno od perioda);
- 4) Raspad socijalističkog režima vraća značaj religije u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj.

2.5 Sistem varijabli:

Diplomatija- zavisna varijabla

Religija- nezavisna varijabla

2.6 Sistem indikatora:

Informacijski materijali pogodni za izradu: knjige, časopisi, novine, web stranice i ostali informacijski materijali sa interneta te srodni istraživački radovi.

2.7 Način istraživanja:

Rad će biti vođen teorijskim istraživanjem te analizom sadržaja prikupljenih informacijskih materijala. Nakon analize sadržaja koristiti će komparativnu metodu kojom će komparirati uticaj religija(islam, katoličanstvo, pravoslavlje) na diplomatiju te komparirati studije slučaja i odnos religije i diplomatičke politike u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji.

2.8 Područje istraživanja i vremenski period izrade:

Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija.

Vremenski period izrade rada u periodu od jedne godine; godina izrade: 2019-2020.

2.9 Naučna i društvena opravdanost izradivanja rada:

Kako sam i naveo u uvodnom poglavlju važnost religije u 21. stoljeću raste kako u privatnoj tako i u javnoj sferi. Uticaj religije na politiku, diplomatičku politiku i diplomatske predstavnike postaje mnogo važan fenomen za politologe te za vjerske učenjake. Traganjem za informacijskim materijalom koji će koristiti u izradi ovog magistarskog rada ustanovio sam da je vrlo mali broj literature koja se konkretno odnosi na odnos religije i diplomatičke politike, odnosno uticaja religije na diplomatičku politiku, posebno kada je riječ o izvorima koji se tiču prostora bivše Jugoslavije. Zbog toga smatram da će ovo istraživanje biti značajno za zemlje navedene kao studije slučaja.

III Poglavlje

Prvi dio

3.0 Opći uvid

3.1 Uticaj religije na diplomaciju kroz historiju

Fenomen međusobne povezanosti religije i diplomacije bio je prisutan kroz historiju i ostaje do današnjeg dana. Prvi pronađeni tragovi diplomacije vežu se za period prije nove ere. Od tog vremena do perioda nakon srednjeg vijeka, religija je bila jedan od temelja na kojima su se stvarale tadašnje države, imperije i civilizacije. To ukazuje da je religija imala veliki uticaj na tadašnju diplomaciju i diplomatske odnose.

Materijali koji ukazuju na diplomaciju nađeni su širom svijeta, od drevnih Maja, Egipta, Evrope, Bizantije te drevne Kine i Indije. Prvi pronađen primjer je povelja mira između drevnog Egipta i države Hetita koji su potpisali egipatski vođa Ramzes II i vođa Hetita.

3.1.1 Antička Grčka

Tradicija koja je inspirisala rađanje moderne diplomacije u poslijerenesansnoj Evropi i koja je dovela do sadašnjeg svjetskog sustava međunarodnih odnosa započela je u drevnoj Grčkoj. Najraniji zapisi grčke diplomacije mogu se naći u njenoj literaturi, osobito u Homerovoj Ilijadi i Odiseji. Inače, jedan od prvih tragova međudržavnih odnosa odnosi se na Olimpijske igre 776. godine prije nove ere.⁶

Diplomatija antičke Grčke se mijenjala tokom vremena. Prvi diplomati antičke Grčke bili su Heraldi koje su grčki bogovi štitili sa imunitetom. Njihov zaštitnik bio je Hermes, glasnik bogova, koji se povezao sa svim diplomatima što je još jedan od pokazatelja odnosa

⁶ “Greece.” Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, inc. Accessed October 6, 2019. <https://www.britannica.com/topic/diplomacy/Greece>.

diplomatije i religije kroz historiju. Pored Heralda, tu su bili i konzularni agenti koji su prikupljali informacije i bavili se trgovinom u gradu-državi u kojoj su boravili.

3.1.2 Antički Rim

Diplomatija antičkog Rima izgrađena je po uzoru na Antičku Grčku te na njihovo međunarodno pravo. Diplomatija Rima se mijenjala tokom vremena. Rimsko pravo postalo je osnova ugovora. Svetost ugovora apsorbirala je Rimokatolička crkva i sačuvala se u stoljećima nakon raspada Zapadnog Rimskog carstva, što je bio temelj za međunarodno pravo koje je nastajalo zajedno s evropskom nacionalnom državom u novom stoljeću.

3.1.3 Srednji vijek

Srednji vijek poznat je po križarskim ratovima koji su bili vođeni u ime religija. Podjela rimskog carstva, na istočno i zapadno, pojava islama dovodi i do promjene diplomatije i diplomatskih odnosa između tadašnjih država. Istočna polovica rimskog carstva nastavila je gotovo hiljadu godina kao Bizantsko carstvo dok je u zapadnoj polovici ostala katolička crkva gdje je zasjedao papa. Sjedište Bizantije bilo je u Carigradu, gdje je papa slao izaslanike. Carograd je imao odjeljenje za vanjske poslove i ured za obradu stranih izaslanika. Želeći zaštiti strane izaslanike, bizantijski su vladari obilježavali dolazak diplomata spektakularnim ceremonijama. Bizantsko carstvo upotrebljavalo je diplome kao špijune sa licencem radi prikupljanja informacija o mjestima gdje su bili poslati. Nakon propasti Bizantijskog Carstva, glavni elementi diplomatske tradicije ostali su u Osmanskem carstvu i u renesansnoj Italiji. U 12. stoljeću pojavljuje se izraz ambasador u Veneciji. Termin se koristio za opisivanje raznih izaslanika i ostaje do današnjeg dana.

3.1.3.1 Nastanak islama i islamske diplomatiјe

Sljedbenici islama u Arabiji osvojili su značajan teritorij počevši od 7. vijeka, prvo zauzimanjem bizantijske provincije Južne i Sjeverne Afrike, a zatim ujedinjavanjem Arapa, Perzijanaca, na kraju i Turaka i drugih srednjoazijskih naroda dovodi do krvavih sukoba sa kršćanskim Bizantincima. Islamske diplomatske misije bile su privremene tokom osvajanja teritorija, kako bi na što bolji način omogučili prihvatanje islama od strane naroda osvojenih teritorija. Diplomske misije postojale su još od vremena Muhameda a.s., a rani islamski vladari i pravnici razvili su razrađen skup zaštite i pravila kako bi olakšali razmjenu izaslanika. Kako su muslimani dominirali ogromnim teritorijima u Africi, Aziji i Evropi,

iskustvo sukoba s Bizantijom oblikovalo je islamsku diplomatsku tradiciju duž bizantijskih linija.

3.1.3.2 Katolička crkva u srednjem vijeku

Rimokatolička crkva je vodila aktivnu diplomaciju, posebno u Carigradu. Predstavnici katoličke diplomatije bili su pape koji su služili kao arbitri, a papski legati koji su služili kao mirotvorci. Ugled crkve bio je jako dobar te su izaslanici imali prednost nad sekularnim izaslanicima, što je tradicija koja se nastavila u zemljama u kojima je rimokatoličanstvo službena religija. Pravila osmišljena za kasnosrednjovjekovna crkvena vijeća, dala su smjernice za moderne međunarodne konferencije.

Od 6. stoljeća, legati i (manje rangirani) nunciji (glasnici) nosili su akreditivna pisma kako bi uvjerilivali vladare za koje su akreditirani u mjeri svog autoriteta kao papini agenti. Nunciji su bili glasnici koji su zastupali za papu. Vremenom su se pojmovi legata i nuncijska počeli koristiti za diplomatske predstavnike sekularnih vladara kao i papu. Do 12. stoljeća sekularna upotreba nuncijske agenata bila je uobičajena.

U 12. stoljeću širenjem trgovine, pregovori na daljinu postaju sve učestaliji. Izaslanici više nisu mogli pravovremeno upućivati detalje pregovora svojim gospodarima. Stoga im je bilo potrebno diskreciono tijelo da sami odlučuju o stvarima. Tako je iz rimskog građanskog prava oživio koncept prokurista sa punom ovlasti koji je mogao pregovarati i sklapati sporazum, ali, za razliku od nuncijske agenata, nije mogao ceremonijalno zastupati svoju glavnicu.

3.1.4 Period renesanse

Period renesanse obilježili su ponovno rođenje nauke, kulture i umjetnosti po uzoru na antičku Grčku i Rim sa jedne te ratovi na tlu Evrope vođeni religijskim motivima sa druge strane. Ti dugi sukobi doveli su do veće potrebe za pregovorima i diplomatskim misijama između sukobljenih strana. Sukobi vođeni između tadašnjih evropskih sila dijelom su prekinuti Vestfalskim mirovnim sporazumom iz 1648. godine. Razvoj moderne diplomatske prakse veže se za period renesanse. Diplomatija doživljava procvat u italijanskim državama-gradovima uvođenjem prakse stalne diplomatske misije. Pored rimskih država gradova i rimokatoličke diplomatije, pojava i širenje islama te pravoslavlja na prostoru Evrope utiče na sve veću potrebu za diplomacijom i pregovaranjem.

3.1.5 Religija i diplomacija u periodu od Vestfalijskog mirovnog sporazuma do dvadesetog stoljeća

Religija je bila središnja u međunarodnim odnosima Europe od pada Rimskog Carstva do Vestfalijskog mira 1648. godine. Tadašnje sile koristile su religiju kao žar da privuku masu. U vrijeme Vestfalijskog mira značaj religije u političkoj i diplomatskoj sferi se smanjuje. Tadašnji vladari i funkcioneri država odlučuju da smire strasti sukoba zasnovanih na religiji koji su se vodili u Evropi. Od tog vremena do danas evropske države prakticirale su diplomatiju prema nacionalnom interesu. Diplomatija i diplomate postaju sve važniji za države, povećava se broj država, time i diplomatskih misija. Diplomatija se tokom vremena i dešavanja razvija i oblikuje kakva je i danas. Tokom 19. Stoljeća svijet doživljava niz političkih transformacija, što mijenja i diplomatiju. Evropska kultura i njene diplomatske norme proširile su se po cijelom svijetu. U ovom periodu nastaju prve stalne diplomatske misije i diplomatska predstavništva kakve poznajemo danas.

3.1.6 Period svjetskih ratova

Period svjetskih ratova donosi dosta promjena u međunarodnim odnosima što je uticalo na diplomatiju i na religiju. Vrijeme svjetskih ratova obilježava sukob saveza te pojava multilateralne diplomatijske. U ovom periodu formirane su mnogobrojne međunarodne organizacije kao što su Liga nacija, Ujedinjene Nacije, Arapska liga te mnogobrojne humanitarne i religijske organizacije koje su imale za cilj obnovu i pomoći zemljama nakon ratova.

3.1.7 Hladni rat

Vrijeme hladnog rata obilježilo je natjecanje između 2 bloka, istočnog i zapadnog, odnosno socijalističkog i liberalnog bloka. Dok je religija bila zapostavljena od političke sfere, diplomacija dobija sve veći značaj. Broj država raste, osnivaju se mnogobrojne svjetske organizacije i institucije što širi i značaj diplomatijske. Manje države su tražile sigurnost, dok su svjetske sile SAD i SSSR nastojale širiti svoj uticaj zbog čega su se vodili mnogobrojni pregovori. Dok se na zapadu i Evropi uticaj religije smanjivao, u nekim državama Azije, Afrike te Arabije religija postaje jedan od glavnih alata politike. Formiranje države Izrael dovodi do mnogobrojnih sukoba koji traju do danas. Krajem hladnog rata religija ponovo dobija značaj u politici.

3.1.8 Moderno doba

Pojava terorizma zasnovanog na vjeri, raspad socijalističkih država, iranska revolucija, arapsko proljeće, uticaj međunarodnih organizacija te pojава interneta i svjetske povezanosti vraća religiji sve veću važnost kako u privatnom tako i u javnom životu, politici tako i diplomaciji.

U nekim slučajevima, prividni vjerski sukobi - od ranog modernog doba do sukoba u Sjevernoj Irskoj i Bosni i Hercegovini mogu se tumačiti kao poznate borbe u kojima su vjerske predrasude igrale ulogu manipulatora sile, nadahnjujući veću žar i žrtvu od strane mase. Isto tako, na krimski i rusko-japanski rat te na nedavni rat u Afganistanu, napad na Rohinja muslimane, snažno je utjecala religija. Važnost religije vraća i važnost religijskih institucija, religijskih učenjaka i individualaca koji danas imaju važnu ulogu u pregovaranju, međunarodnim odnosima, rješavanju međunarodnih prijetnji u širenju i promovisanju kulture što je uloga i diplomacije.

Sociolog Peter Berger navodi kako je religija u svijetu danas , a na nekim mjestima i više nego ikad prije uticajna. Berger je bio jedan od prvih znanstvenika koji se osvrnuo na "teoriju sekularizacije", koja smatra da će se religija osušiti kako napreduje modernost. U stvari, u posljednjih nekoliko decenija dogodilo se suprotno. Vjera, daleko od izlaska sa svjetske pozornice, igrala je sve veću ulogu u ljudskim poslovima, čak i kad je modernizacija odmicala naglo. Iranska šiitska revolucija 1979. godine, uloga Katoličke crkve u „trećem valu“ demokratizacije, napadi 11. septembra - svi su ilustrirali koliko je važna globalna snaga religije postala.⁷

3.2 Religije (Islam, katoličanstvo, pravoslavlje) i diplomacija

3.2.1 Islam i diplomacija

U tradiciji islama diplomacija je izvorno bila vezana sa moralnim vrijednostima. Još od vremena Muhameda a.s, način na koji se postupalo sa gradovima Hejaza i Najda te sa slanjem izaslanika u Perziju, Egipat, Bizantiju i Etiopiju učinili su temelj za buduće muslimanske diplomatske odnose. Od početka, islam i praksa muslimana bila je da se kroz koegzistenciju i dijalog sa drugim narodima uspostavi opće dobro, mir te odvraćanje od zla i korištenja ratova kao komunikacije između naroda i država. Ta praksa je i dan danas cilj islama.

⁷ Farr, Thomas F. "Diplomacy in an Age of Faith." Foreign Affairs. Foreign Affairs Magazine, August 12, 2015. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2008-03-02/diplomacy-age-faith>.

Kroz historijski razvoj islamske civilizacije diplomacija, odnosno diplomatska praska, bila je sastavni segment u vođenju i upravljanju državničkim poslovima u različitim vremenskim epohama i vladajućim dinastijama. Diplomatski karakter ličnosti Muhammeda, a.s, pružao je uzoran model na koji način voditi pregovore, kako ostvariti planirane ciljeve, postići kompromise, sklopiti mir i izbjegći oružane sukobe. Kur'ansko utemeljenje podsticanja prvenstveno na dogovor i saradnju ukazivalo je na miroljubivi proces sa aspekta univerzalnosti čovječanstva kao Božijeg stvaranja, ali i pojašnjenje smisla borbe protiv onih koji se bore protiv muslimana (El-Bekare, 190). Poslanikove, a.s, diplomatske misije su mnogo više obilježile njegov život nego bitke koje je vodio protiv onih koji su se borili protiv islama i prava muslimana. I to sa razlogom – kultura dijaloga, koegzistencije i islamskog srednjeg puta sastavni su dio islamske prakse kad je riječ o individualnom, ali i društvenom djelovanju.⁸

Siyar je u islamskoj literaturi značio "putovanje", a taj pojam su islamski učenjaci vezali za diplomaciju. Ovaj pojam su usvojili i skovali muslimanski učenjaci s kraja osmog stoljeća. Vremenom se diplomatija islama vezala i za vojsku i ratove u ime islama.

Za vršenje vanjske politike muslimani su koristili glasnike, predsavnike, delegacije i privremene predstavnike koji su pregovarali o određenom slučaju ili u određenim situacijama slijedeći islamska načela.⁹

U islamskoj svetoj knjizi Kur'anu napisani su i ajeti koji ukazuju na mirno rješavanje sukoba, dijalog između naroda što je odlika i današnje diplomatije. Neki od tih ajeta glase :

„O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.“

„Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljam! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravome putu“

Navedeni ajeti su primjer na koji islam ukazuje na dobro i mirno ponašanje sa drugim narodima, i odvraćanje od zla i mržnje između ljudi. Za vrijeme Muhameda a.s islamska

⁸ Obad, Kemal. "Islam i Diplomatija – Praktična Kultura Koegzistencije." Islamske informativne novine Preporod. Accessed October 24, 2019. <https://www.preporod.com/index.php/sve-vijesti/drustvo/aktuelno/item/2215-islam-i-diplomatija-prakticna-kultura-koegzistencije>.

⁹ Pašić Mirza. Diplomatija. Sarajevo: Šahinpašić, 2008.

diplomatija je bila vezana za mirno rješavanje odnosa sa susjednim gradovima i državama. Najpoznatiji primjeri diplomatskih ugovora bili su „Povelja iz Medine“, Ugovor al-Hudaybiyyah i pisma Muhameda a.s.

Diplomatija islama se mijenjala tokom vremena kao odgovor na uslove koji su vladali. Od početka dvadesetog stoljeća, muslimanske zemlje usvajale su kurseve koji potiču iz politika i diplomatičke zapadnih zemalja. To su ideja o državi-naciji, a zatim snažni nacionalizam među muslimanima, načela ljudskih prava artikulirana u Kairu, deklaracija o islamskim ljudskim pravima 1990. te pojavljivanje velikog broja Muslimanskih organizacija poput OIC-a (1970) i Arapske lige (1945). Organizacija islamska Suradnja (OIC) je zapravo druga najveća međuvladina organizacija nakon Ujedinjenih nacija koju trenutno čini 57 država.

3.2.2 Katoličanstvo i diplomacija

Za katoličanstvo se može reći da ima najviše povezanosti sa diplomatom. Još od nastanka katoličanstva, rimokatolička crkva je imala uticaja na politiku i države u kojima je ta religija bila najviše zastupljena. Vatikan i Sveta Stolica daju najbolji primjer odnosa katoličanstva i diplomatičke službe. Sveta Stolica predstavlja diplomatsku instituciju države Vatikan, sjedišta rimokatoličke crkve. Kako diplomatske službe današnje diplomatičke službe imaju svoje osoblje tako i Sveta Stolica ima svoje. Nju čine papa i njegova Kurija, nunciji, pronuncijski i ostali predstavnici. Sveta Stolica je zadužena za ostvarivanje međunarodnih odnosa i organiziranje diplomatske službe, tzv. papinske diplomatičke službe. Od početka crkva je imala jak uticaj na politiku, posebno u vrijeme srednjeg vijeka. Cilj katoličanstva uvijek je bio da održi zajednicu miru i harmoniji pozivajući se na evanđelje. U zemljama gdje prevladava katoličko stanovništvo nuncij predstavlja doajena diplomatskog zbora. Temelji na kojima se zasniva diplomatičke službe rimokatoličke crkve su: katolicitet, univerzalni humanizam te neutralnost. Sveta Stolica kao međunarodno-pravni subjekt okrenuta je prema djelovanju u okvirima međunarodnog prava međunarodne zajednice dok sa druge strane, kao zajednica vjernika, ima nadnaravni karakter i duhovni poziv širenja Evanđelja u svijetu.

3.2.2.1 Diplomatija Svetе stolice

Sveta Stolica i njena diplomacija jedan je od najznačajnijih pokazatelja da su religija i diplomatička služba povezane. Od nastanka Svete Stolice do danas, papinska diplomatička služba ima za cilj uspostaviti moralnu, duhovnu i humanitarnu harmoniju u svijetu. Svi ti ciljevi uključuju i poštivanje ljudskih prava, pravo na vjersku slobodu za pristalice svih ostalih religija što je odlika i međunarodne diplomatičke službe kakvu poznajemo. Diplomatija Svetе Stolice jedna je od

najstarijih koje su i danas aktivne te ona čini katoličanstvo jedinom religijom koja ima svoju diplomatsku instituciju, predstavnike i sjedište. Na čelu Svetе Stolice nalazi se papa, trenutno Franciscus Jorge Mario Bergoglio, u Bosni i Hercegovini poznatiji kao Papa Franjo koji je poglavar rimokatoličke crkve od 2013. godine. Ostali diplomatski predstavnici Svetе stolice, nunciji, pronuncijsi, apostolski delegati.

Svetă Stolica ima uspostavljene misije širom svijeta, kako u katoličkim zemljama tako i u zemljama gdje su zastupljene ostale religije i s njima uspostavlja bilateralne odnose. Trenutno 88 zemalja ima svoje ambasade u Vatikanu. Pored bilateralnih odnosa u današnjem dobu sve je veći broj međunarodnih organizacija te se sve više koristi multilateralna diplomacija što nije zaobišlo i Svetu stolicu koja se pojavljuje kao član tih međunarodnih organizacija.

Sve države nasljednice bivše Jugoslavije osim Kosova imaju uspostavljene bilateralne odnose sa Svetom Stolicom, a o odnosu Vatikana sa Bosnom i Hercegovinom, Srbijom i Hrvatskom će pisati u drugom dijelu III poglavlja.

3.2.3 Pravoslavlje i diplomacija

Ono što odlikuje pravoslavlje je povezanost pravoslavnih crkvi i države u kojoj je zastupljena ova religija, odnosno povezanost politike i religije. Ortodoksna crkva predstavlja jednu od najstarijih religijskih institucija u svijetu. Još od vremena Bizantskog carstva pravoslavna crkva ima značajan uticaj kako na politiku zemalja gdje je zastupljena tako i na društvo tih zemalja. Iako je zastupljeno širom svijeta, ovaj rad je fokusiran na Evropu, odnosno područje jugozapadnog Balkana. Zemlje u kojima je pravoslavlje najzastupljenija religija u Evropi su Rusija, Grčka, Gruzija, Ukrajina te Srbija o kojoj će opširnije pisati u drugom dijelu III poglavlja ovog rada. Sjedište pravoslavne crkve je u Rusiji, gdje preko 1000 godina ta crkva utiče na političke odluke, kako unutrašnje tako i vanjske. Ono što odlikuje pravoslavnu crkvu i njenu moć je autokefalnost što znači neutralnost od ostalih crkvi. Od nastanka i razvoja pravoslavlja, pravoslavna crkva se prilagođava političkoj situaciji u državama gdje je zastupljena, odnosno prilagođava se vladajućoj strani.

Pravoslavne crkve nastoje održati dobru povezanost crkava, zemalja gdje su zastupljene ali i svih pravoslavaca. Također ortodoksna crkva nastoji održati dobre odnose i sa ostalim kršćanskim crkvama poput rimokatoličke ali i ostalim religijama. Primjer tome predstavlja i ministarstvo vanjskih poslova Grčke koje prati aktivnosti Svjetskog savjeta crkava, odnose pravoslavnih crkava, kao i odnos pravoslavne crkve sa drugim krišćanskim crkvama. U

kontekstu vjerske diplomatiјe, Grčka podržava i promovira međunarodne inicijative i međuvjerske kontakte kršćanskih, muslimanskih i židovskih institucija.¹⁰

Na prostoru bivše Jugoslavije Srpska pravoslavna crkva predstavlja najznačajniju pravoslavnu instituciju. Pored Srbije, pravoslavlje je zastupljeno i u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Kosovu te Sjevernoj Makedoniji i Hrvatskoj. Kako sam već naveo da pravoslavne crkve održavaju dobre odnose između sebe tako pravoslavne crkve i na prostoru bivše Jugoslavije nastoje održati kontakte i dobre odnose između sebe.

3.3 Uticaj religije na diplome

Vjera i vjerska uvjerenja te pojedinačna uvjerenja utiču ne samo na percepciju diplomata i diplomatskih službenika, već i na ono što oni rade. U današnjem svijetu širenje i uticaj vjerskih uvjerenja ubrzano i poboljšano je novim komunikacijskim tehnologijama, religija je faktor u mnogim vanjskopolitičkim pitanjima i mora se rješavati. Vjera je dio života velikog broja ljudi tako i diplomata.

Kulturno i moralno ponašanje, poštivanje drugih i drugaćijih, poštivanje ljudskih prava i sloboda odlike su i diplomatiјe i religije te ponašanja diplomata i diplomatskih službenika.

Delegacije Europske unije pri UN-u u Ženevi i Svjetsko vijeću crkava (WCC) organizirali su panel diskusiju „Religija i vjerska sloboda u međunarodnoj diplomatiji“ tokom 33. zasjedanja Vijeća za ljudska prava UN-a.¹¹

Na diskusiji je zaključeno da je sloboda religijskog vjerovanja jedan od prioriteta i da je jedno od fundamentalnih ljudskih prava. Također zaključeno je da je vjerska sloboda dio Ujedinjenih Nacija.

Razgovarano je i o sekularizmu te religijskom ekstremizmu kao prijetnji religiji i njenoj ulozi u diplomatskoj sferi. Kako navodi Richard Ghyra, prvi sektretar Svetе stolice pri misiji u Ujedinjenim Nacijama u Ženevi, sekularizam koji odbacuje religiju je ironičan jer je religijsko vjerovanje dio nas i našeg identiteta.

¹⁰ “Religious Diplomacy.” greek. Accessed November 5, 2019. <https://www.mfa.gr/en/church-diplomacy/>.

¹¹ “Religion and Religious Freedom in International Diplomacy.” OHCHR. Accessed November 7, 2019. <https://www.ohchr.org/EN/Issues/FreedomReligion/Pages/InternationalDiplomacy.aspx>.

3.3.1 Pet karakteristika vjerski zasnovanog diplomate:

Za vjerski zasnovane diplomate veže se pet karakteristika. Prvo, postoji svjesna ovisnost o duhovnim principima. Ovo je možda najznačajnije na način na koji se diplomatija zasnovana na vjeri odstupa od modela racionalnog odlučivanja. Stručnjaci zasnovani na vjeri koriste niz duhovnih alata: molitva, post, oproštanje, pokajanje i mnoštvo korisnih i često nadahnjujućih referenci iz svetih spisa. Druga karakteristika praktičara koji se bave vjerom je da djeluju s određenim duhovnim autoritetom. Svi posrednici suočavaju se sa potrebom da se uspostave legitimitet sa strankama u sukobu, a dva su načina kojim to čine: bilo kroz njihove veze sa vjerodostojnom vjerskom institucijom, bilo putem povjerenja koje je izazvala lična duhovna karizma. Treća karakteristika je pluralističko srce. Ova karakteristika je čvrsto ukorijenjena u vlastitim religijskim tradicijama diplomata, ali oni razumiju i poštuju suštinu drugih tradicija. Četvrta karakteristika je transcendentni pristup rešavanju sukoba. Peta karakteristika diplomata utemeljenih na vjeri je njihova sposobnost da istraju protiv prevelikih kvota. Njihova motivacija da budu pomiritelji i mirotvorci proizlazi iz dubokog osjećaja vjerskog poziva.¹²

Sve navedeno ukazuje na značaj religije u životima diplomata, njihovo ponašanje i vršenje diplomatskih dužnosti.

3.4 Religija i diplomacija u zemljama bivše Jugoslavije

Raspad Jugoslavije donosi masovni rast broja vjernika u zemljama nasljednicama. Kako navodi Paul Mojzes „ljudi u potrazi za identitetom i zaštitom su prirodno gravitirali ka religijskim zajednicama svojih predaka.”¹³

Odvajanje tada jugoslovenskih federacija u nezavisne države dovodi do oružanih sukoba koji traju od 1991. do 1995. godine u Hrvatskoj te u Bosni i Hercegovini, kasnije i na Kosovu 1999. godine. Religija je imala mnogo uticaja u ovim ratnim sukobima jer su nakon raspada ljudi ali i politike ovih zemalja pozivale na religiju kako bi privukli masu i izgradili nacionalne identitete. Tako u Sloveniji i Hrvatskoj važnu ulogu dobija rimokatolička crkva gdje su većina stanovnika katolici. Srpska pravoslavna crkva imala je značajnu ulogu kako nakon raspada Jugoslavije tako i danas na državu ali i na nacionalnu pripadnost gdje većinu

¹² Johnston, Douglas. *Faith-Based Diplomacy Trumping Realpolitik*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

¹³ „Feljton (I): Religija, Države Nasljednice Jugoslavije i Ratovi.” Tacno.net, October 5, 2015. <https://www.tacno.net/beograd/feljton-i-religija-drzave-nasljednice-jugoslavije-i-ratovi/>.

stanovništva čine pravoslavci. U Makedoniji i Crnoj gori također najzastupljenija religija nakon raspada Jugoslavije ali i danas ostaje pravoslavlje. U Albaniji i Kosovu religija nije bila toliko bitan faktor u izgradnji nacionalnog identiteta jer je tu ulogu imala kultura i jezik. Poseban slučaj je Bosna i Hercegovina u kojoj Bošnjaci, Srbi i Hrvati čine tri konstitutivna naroda kako je utvrđeno Dejtonskim sporazumom.

Iako su se skoro sve zemlje nasljednice bivše Jugoslavije nakon raspada izjasnile kao sekularne države ipak religija do danas ostaje jedan od važnijih faktora kako u izgradnji identiteta, tako i u kreiranju unutrašnjih i vanjskih politika.

U kojoj mjeri religije imaju uticaja na diplomaciju u spomenutim zemljama istražit ću u narednom dijelu rada nakon čega ću komparirati studije slučaja te izvesti zaključke o radu. Kao studije slučaja izabrao sam Bosnu i Hercegovinu, Republiku Hrvatsku i Republiku Srbiju.

III Poglavlje

4.0 Drugi dio (studije slučaja)

4.1 Uticaj religije na diplomaciju u Bosni i Hercegovini

Početkom 1990-tih godina počinje raspad tadašnje države Jugoslavije na nezavisne države. Početak raspada veže se za period nakon smrti Josipa Broza Tita, odnosno 1980-tih godina. U ljetu 1991. godine u Sloveniji, Hrvatskoj i Makedoniji (Sjeverna Makedonija) raspisani su referendumi na kojima su se građani izjasnili za nezavisne države. Godinu poslije referendum je održan i u Bosni i Hercegovini nakon čega postaje nezavisna država. Raspad Jugoslavije te nastanak novih zemalja dovodi do oružanih sukoba na ovim prostorima koji traju od 1991. do 1995. godine. Ovi sukobi su rezultirali mnogobrojnim gubicima, kako ljudi tako i građevina, kulturne baštine, vjerskih objekata, i drugih znamenitosti. Jedan od glavnih razloga zbog kojeg su se sukobi najviše vodili u Bosni i Hercegovini je njena populacija koju čine

muslimani, katolici i pravoslavci. Oružani sukobi i tadašnje politike dovele su do toga da se zajedništvo muslimana, pravoslavaca, katolika te ostalih nacionalnih manjina koje je vladalo u vremenu Jugoslavije poremetilo te su se stvorili nacionalni identiteti kojima su religije bile jedan od glavnih faktora nastanka. Tako se većina bosanskih pravoslavaca okrenula prema Srbiji, bosanskih katolika prema Hrvatskoj, dok su muslimani ostali vezani za Bosnu i Hercegovinu. Ti identiteti ostaju do današnjeg dana što usporava napredak Bosne i Hercegovine u svim aspektima jer se izgubila pripadnost jednoj složenoj naciji i državnosti. Ti identiteti će ostati tokom i poslije oružanog sukoba. Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine, zaustavljen je rat te je stvoreno uređenje Bosne i Hercegovine koje je dijeli na dva entiteta: Federaciju BiH (deset kantona) te Republiku Srpsku. U martu 2000. Brčko postaje distrikt i takvo uređenje traje do današnjeg dana. Ovakva podjela čini funkcionalnost Bosne i Hercegovine veoma komplikovanom. Ta komplikovanost se veže i za diplomatiju. Kako se biraju članovi diplomatskog osoblja, da li ulogu igra nacionalna pripadnost, da li su ravnomjerno zastupljene sve tri nacije, kakav je uticaj religije imala na diplomatiju u periodu i poslije rata te da li komplikovano ustrojstvo Bosne i Hercegovine utiče na diplomatiju pitanja su koja su me zainteresovala i na koje ću nastojti dati odgovor.

4.1.1 Religija i diplomacija u Bosni i Hercegovini u periodu oružanih sukoba

Nakon referendumu i sticanja nezavisnosti slijedi oružani sukob na teritoriji Bosne i Hercegovine koji traje od 1992. do 1995. godine. Prvi predsjednik Bosne i Hercegovine, Alija Izetbegović te prvi ministar vanjskih poslova, Haris Silajdžić ujedno su i ključne uloge u vanjskoj politici Bosne i Hercegovine tokom rata. Za vrijeme mandata Harisa Silajdžića kao ministra vanjskih poslova Bosna i Hercegovina postaje članica Ujedinjenih Nacija te postaje prizanata od strane Evropske Unije, Sjedinjenih Američkih država te islamskih zemalja koje su imale mnogo važan diplomatski značaj za Bosnu i Hercegovinu tokom rata. Također uspostavljuje se i prve ambasade kako u prijateljskim zemljama tako i u Sarajevu. Za vrijeme sukoba te opsade Sarajeva diplomatska služba Bosne i Hercegovine suočavala se sa mnogobrojnim problemima; komunikacija sa drugim zemljama bila je otežana, mnogobrojne izbjeglice u svijetu tražile su pomoć. Svi ti događaji dovode do miješanja međunarodnih aktera s ciljem završetka rata te pronalaska rješenja. Uslijedili su mnogobrojni napor i međunarodni pregovori, a najznačajniji od njih bili su:

Carrington-Cutileirov plan i Lisabonski sporazum – 1992,

Londonska konferencija (Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji - Cyrus R. Vance - Lord David Owen) –1992,

Owen-Stoltenbergov plan --1993,

Akcioni plan Evropske Unije –1993,

Washingtonski sporazum – 1994,

Deytonski mirovni sporazum – 1995.¹⁴

Deytonskim sporazumom završen je oružani sukob te ustrojstvo Bosne i Hercegovine podijeljeno na dva entiteta što će od 1995. pa do danas uticati na funkcionalnost države. Ta funkcionalost odnosi se i na diplomatiju odnosno vanjsku politiku Bosne i Hercegovine. Dva entiteta od kojih Federaciju čine 10 kantona, Distrkt Brčko, tri konstitutivna naroda zasnovana na religiji, te nacionalne manjine koje nemaju ustavna prava poput konstitutivnih naroda, čine Bosnu i Hercegovinu veoma komplikiranom državom, državom sa različitim ciljevima i pogledima. Ti ciljevi i pogledi kreiraju kako unutrašnju tako i vanjsku politiku u državi sve do danas.

4.1.1.1 Islam i diplomacija Bosne i Hercegovine u periodu oružanog sukoba

Iako se religija predstavlja kao jedan od glavnih pokretača oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, religije demantuju takav stav i imaju isto mišljenje da su bile samo oružje politika tog doba za pokretanje mase. Uloga islama za vrijeme rata bila je velika. Islamska zajednica Bosne i Hercegovine od raspada Jugoslavije te tokom rata doživljava mnogobrojne transformacije sa ciljem grupisanja te stvaranja identiteta kod muslimana u Bosni i Hercegovini.

Islamska zajednica je 1993. godine ušla u proces suštinske i cjelovite strukturalne transformacije i tranzicije. Pored mnogih izazova, tranzicijski period Islamske zajednice

¹⁴ Abazovic, Dino. "Abazovic, D. – Sezovic, Z.: „Country Specific Report: Conflict Settlement Agreement Bosnia”, 2007." Academia.edu. Accessed March 22, 2020.

https://www.academia.edu/6692994/Abazovic_D._Sezovic_Z._Country_Specific_Report_Conflict_Settlement_Agreement_Bosnia_2007.

odvijao se istovremeno sa brutalnom agresijom i u uvjetima ozbiljne prijetnje potpunog ili značajnog fizičkog uništenja bošnjačkog naroda i osnovne infrastrukture Islamske zajednice.¹⁵

Ono što je značajno za napore islamske zajednice da je stvorila jedan nacionalni identitet kod bosanskih muslimana kao Bošnjaka te je svojim aktivnostima zajedno sa diplomatijom tadašnje Republike Bosne i Hercegovine i medijima ograničena ratnim dešavanjima proširila vijest o situaciji širom svijeta.

Istina o stradanju naroda, ugroženosti njihovog opstanka i prijetnja nestankom države Bosne i Hercegovine doprle su skoro do svakog muslimana u svijetu. Islamski svijet, na sva zvona, u cjelini gledano, po prvi put od nestanka Hilafeta, objedinjen i u taktici, i u strategiji, pozitivno odgovara na problem muslimana Bošnjaka i problem države Bosne i Hercegovine.¹⁶

Uloga islamskog svijeta u sticanju nezavisnosti te u periodu rata zaista je bila značajna. Islamske zemlje su se snažno zalagale za nezavisnost i za opstanak republike Bosne i Hercegovine diplomatskim zalaganjem, mnogobrojnim donacijama te uspostavnom diplomatskih odnosa sa Bosnom i Hercegovinom. Organizacija islamske konferencije bila je jedna od najznačajnijih organizacija pored Ujedinjenih Nacija te svjetskih sila koja je imala ulogu u zaustavljanju oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini.

Angažovanost i prisustvo islamskih zemalja tokom rata bilo je različito zbog mnogih faktora kao što su odnosi sa drugim zemljama koje su imale ulogu u ratu, ekomska razvijenost te ostali faktori.

Još od prvih mjeseci agresije na BiH vidna je pomoć koju su slale islamske zemlje. Tako već u maju 1992. godine kralj Saudijske Arabije, Fahd bin Abdul Aziz al Saud, je odobrio pomoć u iznosu od 5 mil. USD da bi naredni mjesec povećao na 8 mil. USD. U julu 1992. godine S. Arabija je počela slati pošiljke pomoći. Kraljevina je formirala Visoki saudijski komitet za pomoć Republici Bosni i Hercegovini. Bio je jedan od najvećih humanitarnih donatora i dostavio je ogromne količine hrane. Iran je također počeo slati hranu, lijekove i druge potrepštine, te preuzeo ulogu koordinatora za slanje pomoći iz islamskih zemalja. Aktivnu humanitarnu misiju imala je i Igasa (iz Egipta) koja je učinila mnogo za prehranjivanje

¹⁵ "Islamska Zajednica u Bosni i Hercegovini - Dvije Decenije Dr. Mustafe Ef. Cericā." Centar za napredne studije. Accessed March 22, 2020. <https://www.cns.ba/cns-izdanja/islamska-zajednica-u-bosni-i-hercegovini-dvije-decenije-dr-mustafe-ef-cerica/>.

¹⁶ "ZNAČAJ MEĐUNARODNOG PRIZNANJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE." Bosnjaci.Net - Najcitaniji Web Magazin Bosnjaka u Bosni i Hercegovini i Diaspori. Accessed March 22, 2020. <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=27628>.

bosanskohercegovačkog stanovništva. U septembru je Iran organizirao skupove u cijeloj zemlji na kojima se protestiralo zbog srpskih zločina u BiH. Kasnije, u maju 1993. godine OIC je prikupila još oko 85 mil. USD pomoći i ponovila raniji zahtjev za skidanje embarga na oružje Vladi Republike Bosne i Hercegovine. Kako su blijedile nade islamskih zemalja da će Zapad popraviti situaciju, Iran je odobrio još 1,7 mil. USD pomoći, dok je Radio Teheran počeo emitirati program na bosanskom jeziku. Turska je pokazivala izrazitu zabrinutost zbog srpske agresije i među prvima je priznala Bosnu i Hercegovinu. Ubrzo nakon toga, turska Vlada je s BiH potpisala pakt o ekonomskoj i tehničkoj pomoći. U augustu 1992. godine Vlada Turske je izradila plan rješavanja krize koji je sadržavao ograničeno bombardiranje ciljeva VRS. Uz stalne napore Vlada u Ankari za pronalaženje rješenja, u Turskoj su se između 1992/1995. godine stalno održavali javni skupovi na kojima se izražavala podrška bosanskim Muslimanima.¹⁷

Period oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini obilježio je angažovanost i solidarost pripadnika islamske vjeroispovijesti, islamskih zemalja za status, očuvanje, nezavisnost Bosne i Hercegovine. Mnogobrojni diplomatski naporovi vođeni su od strane islamskih zemalja ali i Republike Bosne i Hercegovine kako bi se okončao rat, pomoglo bosanskohercegovačkim izbjeglicama u arapskim zemljama ali i drugim zemljama, očuvanje i obnova kulturne baštine. Uloga islama u periodu od 1992-1995. godine u Bosni i Hercegovini zaista je bila značajna.

4.1.1.2 Pravoslavlje i diplomacija Bosne i Hercegovine u periodu oružanog sukoba

Uloga pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini bila je kontroverzna. U početku oružanih sukoba kao i ostale religije, institucije pravoslavlja, pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini protivila se oružanom sukobu. O tome svjedoče mnogobrojne izjave predstavnika pravoslavne crkve. 1992. godine u Ženevi se održao sastanak vijeća crkvi na kojem su Patrijarh Pavle, patrijah srpske pravoslavne crkve i kardinal Franjo Kuharić iz Hrvatske rimokatoličke crkve u ime pravoslavlja i katoličanstva te uz saglasnost reis uleme u Bosni i Hercegovini izjavili da se protive oružanom sukobu, insistirali da se rat zaustavi, ne ruše vjerski objekti, da se osude zločinci, ukinu logori te da se ponovo uspostavi mir među religijama i nacijama u Bosni i Hercegovini. Međutim ono što obilježava srpsku pravoslavnu crkvu je njena umješanost u politiku.

¹⁷ -. "Diplomatski i Politički Odnos Islamskih Zemalja i Islamskih Konferencija Prema Ratu u BiH 1992-1995. Godine." AKOS, July 9, 2018. <https://akos.ba/diplomatski-i-politicki-odnos-islamskih-zemalja-iislamskih-konferencija-prema-ratu-u-bih-1992-1995-godine/>.

To se naročito vidi tokom '93. i '94. godine, kako je rat u Bosni već bio odmakao, izdaje se i niz drukčijih saopštenja na zvaničnom nivou (napr. episkopskih konferencija), gde se prepoznaće nastojanje da se rat nastavi, da se ono što je u samom ratu osvojeno - teritorije i gradovi - održi i da se sama crkva, uz neke druge aktere u tim sukobima, suprotstavi donošenju mirovnih planova.¹⁸ Pored toga tadašnji članovi SPC-a veličali su ratne zločince, što je sa ostalim dešavanjima narušilo ugled i ulogu pravoslavlja u Bosni i Hercegovini tokom rata.

Nakon raspada Jugoslavije mnogi pravoslavci živjeli su na prostorima novih država što je odlikovalo pravoslavlje u tom periodu. Cilj je bio pružiti osjećaj pripadnosti tim ljudima izvan Srbije. Druga odlika pravoslavne crkve je njen odnos sa državom gdje je pravoslavlje najviše zastupljeno, u ovom slučaju sa Srbijom. Politika tadašnje Srbije bila je stvoriti državu (Velika Srbija) gdje bi teritoriju Srbije činili svi dijelovi gdje je većinski živjelo srpsko stanovništvo. Povezanost crkve sa politikom zasigurno će dati jednu lošu reputaciju i sliku pravoslavlja kao religije na Balkanu ali i svijetu. Taj odnos ilustrovan je u knjizi „Pravoslavlje“:

„Ako vlada države i njeno najviše rukovodstvo nisu pravoslavni, tj. Oni nemaju duhovni odnos sa Srpskom pravoslavnom crkvom. . . onda oni ne mogu biti legitimni srpski predstavnici...“¹⁹

Međutim, kako je i u ostalim aspektima života, i u religijama postoje loši glasovi koji se dalje čuju od dobrih. Smatram da su pojedinci koji su u tom periodu bili na čelu SPC-a otišli iz pravca religije te su religiju pomiješali sa pravcem politike tog doba. Takav primjer danas imamo sa islamom i teroristima koji agresivnim i nasilnim putem iskriviljuju sliku islama kao religije koja poziva na mir i harmoniju te poštivanje drugačijih.

Postoje mnogobrojni primjeri, u ovom slučaju pravoslavnih institucija te pojedinaca koji su se držali načela religije koji su moralnim te etičkim postupcima težili pomirenju, okončanju sukoba te uspostavljanju dobrih odnosa kako unutar Bosne i Hercegovine tako i na regionalnom nivou.

Primjeri poziva srpskih pravoslavnih sveštenika da priznaju nepravde koje je počinio njihov vlastiti narod. Jedan srpski pravoslavni sveštenik je tokom rata prisustvovao seminaru u Sarajevu te je često je kritikovao agresiju svih etničkih grupa, uključujući i Srbe. Kritizirao je

¹⁸ "O ČEMU CRKVA (NE) MOŽE DA SE PITA." Accessed March 26, 2020.

<http://www.helsinki.org.rs-serbian/doc/Studija-Vukomanovic.pdf>.

¹⁹ Johnston, Douglas. *Faith-Based Diplomacy Trumping Realpolitik*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

planove Srbije da sve Srbe iseli iz Sarajeva tokom rata, ostao je kod svojih ljudi koji su tamo ostali i učestvovao u raznim naporima te dijalozima sa katolicima i muslimanima. Postoje i primjeri napora lokalnih srpskih pravoslavnih sveštenika ali i ljudi koji su se tokom rata brinuli za ljude drugih religija i tradicija. Pravoslavni svećenik iz Sokolca govorio je povodom otvaranja nove džamije u Novoseocima u jesen 1991. godine, pozivajući na međusobno poštovanje, zajednički život i prevazilaženje mržnje i podjele na ovom „teritoriju na kojem muslimani i Srbi žive zajedno. Isti je sveštenik, kasnije kao predsjednik lokalnog Crvenog križa, pomogao osigurati utočište u Sokocu, u Republici Srpskoj, za 1.500 Hrvata, koji su dolazili iz Vareša u vrijeme muslimanskog/hrvatskog sukoba 1993. godine. U drugom slučaju dobre volje, muslimanski imam govorio o srpskim pravoslavcima koji su pomogli u obnovi džamije u Sanskom Mostu samo nekoliko mjeseci nakon etničkog čišćenja muslimana tog grada od strane srpskih trupa.²⁰

Ovi primjeri iako rijetki, pokazuju pravu sliku religija koje pozivaju na dobro i mir, dobre odnose i suživot te moralno ponašanje što su neke od odlike i diplomatiјe.

4.1.1.3 Katoličanstvo i diplomatija Bosne i Hercegovine za vrijeme oružanog sukoba

Katoličanstvo kao i druge religije zasniva se na propisima, temeljnim vrijednostima. Sve te vrijednosti i propisi pozivaju na etiku, dobro ponašanje, poštivanje drugih i drugačijih, vjera u sveto koje pripada toj religiji. Kao i u islamu i pravosavlju, katoličanstvo poziva na mir i mirno rješavanje sukoba, odvraća od oružanih sukoba. Tome svjedoči i peta od 10 temeljnih zapovijedi u katoličanstvu koja glasi „ne ubij“. Međutim i katoličanstvo na prostoru bivše Jugoslavije u vrijeme oružanih sukoba biva umješano u politiku. Iako hrvatska rimokatolička crkva nije toliko povezana sa državom, u Hrvatkoj odigrala je vrlo važnu ulogu u grupisanju nacije te zajedno za Svetom Stolicom odigrala važnu ulogu u sticanju nezavisnosti Hrvatske. Taj proces grupisanja nacije prešao je i u Bosnu i Hercegovinu, naročito u Hercegovini gdje većinski žive katolici. Nakon komunističkog režima u Jugoslaviji rimokatolička crkva je dala podršku tadašnjoj vlasti Hrvatske na čelu sa Franjom Tuđmanom kako bi opstala i vratila značaj u državi.

O tome svjedoče i govori Tuđmana: „Sve što je hrvatsko i katoličko“ te dubrovačkog biskupa Zelimira Puljića „boriti se za Hrvatsku znači boriti se za katoličanstvo“. ²¹

²⁰ Johnston, Douglas. *Faith-Based Diplomacy Trumping Realpolitik*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

²¹ Johnston, Douglas. *Faith-Based Diplomacy Trumping Realpolitik*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Kako je slučaj sa pravoslavljem tako i katoličanstvo u Bosni i Hercegovini tokom oružanog sukoba okreće se svojoj matici, odnosno rimokatoličkoj crkvi u Hrvatskoj. Kako je crkva dala podršku vladi tako je i odstupila od temeljnih normi katoličanstva: „ne ubij, „ne mrzi“, „ljubi neprijatelja svog“. Takav slučaj vidimo i sa islamom i pravoslavljem u vrijeme oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Iako ove religije pozivaju na rat jedino u slučaju odbrane, one pozivaju na mir i mirno rješavanje sukoba. Istitucije katoličanstva iako su prihvatile politiku tadašnje vlade postoje i slučajevi katoličkih predstavnika u Bosni i Hercegovini koji su se držali moralnih propisa te naporno pozivali na mir i okončanje sukoba.

Primjeri tome su katolički biskupi u Bosni i Hercegovini koji imaju bolji uspjeh od svojih hrvatskih kolega u podršci za okončanje rata i održanje suživota svih religija i nacija u Bosni i Hercegovini. Kardinal Vinko Puljić iz Sarajeva protivio se embargu na oružje Bosne i Hercegovine i pridružio se papi Ivanu Pavlu II, pozivajući na humanitarnu intervenciju međunarodne zajednice kako bi se razoružao agresor i započeo proces demilitarizacije. Istovremeno, kardinal Puljić iz Sarajeva i banjalučki biskup Komarica tražili su 1993. od hrvatskih političkih lidera u Zagrebu i Mostaru da naprave politički program u kojem će svi ljudi u Bosni i Hercegovini moći živjeti u svojim domovima. Biskup Komarica otišao je čak i dalje od većine ostalog katoličkog vodstva, pozivajući vjernike da izbjegavaju korištenje oružja, čak i za samoodbranu; da budu spremni trpjeti nepravdu umjesto nametati je drugima; da vole svoje bližnje i oprštaju neprijateljima.

Međutim, među svim vjerskim zajednicama u Bosni i Hercegovini, najotvoreniji i najtolerantniji stav bio je onaj bosanskih franjevaca. Mnogi su članovi te zajednice dosljedno osporavali političku instrumentalizaciju religije i isticali, i riječju i djelom, potrebu za naporima na pomirenju različitih etnoreligioznih zajednica. Jedan od najranijih i najznačajnijih ratnih napora za međuvjerski dijalog započeo je franjevac iz Sarajeva. U decembru 1991.godine, otac Marko Orsolić bio je glavni pokretač formiranja međunarodnog multireligioznog centra „Zajedno“ gdje su članovi svih religija vodili brojne zajedničke molitvene sastanke i viševjerske dijaloge o pomirenju, odnosima crkve i države i ulozi religije u mirovnom procesu. Franjevac, Otac Mijo je također zvao na pomirenje, služio je kao medijator u brojnim sporovima između Bošnjaka i Hrvata na području Prozora, te je bio povezan sa mnogim UN-ovim mirovnim misijama u vrijeme rata u Bosni i Hercegovini. Najupečatljiviji primjer među franjevcima u Bosni i Hercegovini su napor oca Ive Markovića. Tokom rata, on je dosljedno izazivao vjersko vodstvo u svim zajednicama da se odvoje od nacionalističkih težnji svojih etničko političkih vođa. Nadalje, ovaj je duh pokazao

radeći s muslimanima u srednjoj Bosni kako bi pristup konvojima humanitarne pomoći omogućio svim ljudima. Također je posredovao sporazum između zapovjednika muslimanske i hrvatske vojske u blizini Travnika u julu 1992. godine, igrajući veliku ulogu u sprečavanju sudjelovanja ovih trupa u ratu.²²

U uvidu na uloge religija u diplomatiji i međunarodnim odnosima za vrijeme oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini vidimo da imaju svoj značaj. Smatram da su sve tri religije (islam, katoličanstvo i pravoslavlje) istinski težile prema zaustavljanju sukoba, ubistava, zločina te pozivale na mir i međupoštovanje. Međutim uticaj politike u kriznim vremenima značajno je bio jači u odnosu na religiju te tako iskoristio religiju u političke svrhe, bilo kao alat za grupisanje i ideologiju ili za davanje podrške postupcima tokom rata. Ipak istinska moralna slika religija ogleda se u nabrojanim primjerima religijskih predstavnika koji su svojim naporima kako unutar Bosne i Hercegovine tako i izvan diplomatskim putem težili prema boljim vremenima, suživotu i miru. Tako vidimo napore islamske zajednice prema angažovanju islamskih zemalja u pomoći Bosni i Hercegovini, katolika i Svetе stolice u zaustavljanju rata, pravoslavnih sveštenika kao medijatora koji su pozivali na mir i suživot.

4.1.2 Uticaj religije na diplomaciju u Bosni i Hercegovini nakon oružanog sukoba

Kako sam već naveo Deytonskim mirovnim sporazumom nastaje novo uređenje Bosne i Hercegovine, ispostavit će se jedno od najkomplikovanih uređenja jedne države. Sačinjena od dva entiteta od kojih jedan čini 10 kantona i jednog distrikta te sa tri konstitutivna naroda, Bosna i Hercegovina je do današnjeg dana zemlja u razvoju ali i zemlja koja nema jedan smjer politike kako vanjske tako i unutrašnje. Jedan od glavnih razloga više puteva politike zasigurno su tri konstitutivna naroda koji su nakon oružanog sukoba izgubili sigurnost u suživot. Ta nesigurnost ih vodi prema zemljama matica, odnosno politika i većina stanovništva Republike Srpske više je usmjerena prema Srbiji, politika i većina stanovništva Hercegovine prema Hrvatskoj dok Bošnjaci imaju najveću privrženost Bosni i Hercegovini. U ovom dijelu rada pisat ću o ulozi religija na diplomaciju BiH nakon rata. Kako se završio rat Bosna i Hercegovina susreće se sa mnogobrojnim problemima i izazovima. Neki od njih su: problem sa izbjeglicama koji su zbog krize izbjegli u mnoge zemlje svijeta, urušena infrastruktura, uspostava novog ustrojstva države i politike, uspostava suživota i mnogi drugi.

²² Johnston, Douglas. *Faith-Based Diplomacy Trumping Realpolitik*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Navedeni problemi zasigurno imaju veze sa religijama. Tokom rata srušene su mnogobrojne crkve, pravoslave i katoličke, džamije ali i drugi vjerski objekti širom Bosne i Hercegovine. Širom svijeta izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine trebala je pomoć, kako finansijska, tako i pomoć oko dobivanja azila te smještaja i državljanstva gdje su pored diplomatske službe Bosne i Hercegovine ulogu imale i religijske institucije. Ta uloga se ogledala i u nastojanjima i naporima religijskih institucija i predstavnika da izbjeglice vrate u rodne krajeve. Povezanost religije te oblika državnog uređenja i uspostavljanja vanjske i unutrašnje politike ogleda se u konstitutivnim narodima koji su zasnovani na islamu, pravoslavlju te katoličastvu. Nakon rata religijske institucije i zajednice načelima i temeljima na kojima su izgrađene pozivaju na suživot, mir, blagostanje i poštovanje drugih.

U nastavku ću istražiti i dati uvid na koji način i koliku ulogu je imala te ima religija na diplomatiju u Bosni i Hercegovini od 1995. godine do danas. Ulogu religije u diplomaciji Bosne i Hercegovine istražiti ću u dva aspekta. Prvi aspekt predstavlja religijske događaje koji su se desili te napore u odgovorima na izazove u kojima se našla Bosna i Hercegovina nakon oružanog sukoba. Drugi aspekt predstavlja uticaj religije na kreiranje vanjske politike, odnosno diplomatičke i diplomatije u Bosni i Hercegovini.

Nakon rata Bosna i Hercegovina se našla u mnogobrojnim problemima i izazovima koje sam ranije naveo. Da bi odgovorila tim izazovima bilo je potrebno uložiti mnogobrojne napore, kako državnih tako i nevladinih organizacija, međunarodne zajednice, pojedinaca, vjerskih institucija ali i mnogih drugih aktera. Da bi se obnovilo porušeno, izgradio ponovni mir, napravio plan i program politike nužna je bila aktivnost vanjskih aktora, međunarodne pomoći za koju je trebala i dobra vanjska politika, međunarodni te međureligijski dijalog. Tokom rata ali i nakon Bosna i Hercegovina uspostavlja mnogobrojne bilateralne ali i multilateralne odnose, postaje članica mnogobrojnih međunarodnih organizacija. Jedan od aktera koji su imali važnu ulogu na odgovaranje ovih izazova je i religija, odnosno religije u Bosni i Hercegovini. Već dvije godine nakon rata ta uloga se pokazuje nastankom međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini.

Međureligijsko vijeće u BiH osnovano je 1997. godine zajedničkim zalaganjem reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića, Islamska zajednica u BiH, mitropolita dabrobosanskog Nikolaja, Srpska pravoslavna crkva, Vinka kardinala Puljića, Rimokatolička crkva i g. Jakoba Fincija, Jevrejska zajednica BiH. Prvobitna ideja nastanka Vijeća, koje je pod takvim imenom nastalo prvo u svijetu, bilo je pomirenje među narodima u Bosni i Hercegovini, gdje je samo godinu i

po dana prije nastanka Vijeća bjesnio rat. Nastankom Međureligijskog vijeća u BiH pokreću se brojni međureligijski projekti kroz koje se radi na pomirenju ali i na izgradnji građanskog društva kroz međureligijski dijalog – što postaje ideja vodilja Međureligijskog vijeća u BiH.²³

Stvaranje međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini postat će najistaknutiji poslijeratni slučaj gdje vode pravoslavnih, rimokatoličkih, muslimanskih i jevrejskih zajednica u Bosni i Hercegovini zajedno osuđuju „djela mržnje zasnovana na etničkoj ili vjerskoj razlici“, te djela osvete“. Oni su također odlučili da stvore postupke za obradu i provjeru "žalbi na kršenje ljudskih prava", koje su smatrali prijestupima božanskog, kao i ljudskog zakona. Na primjeru ovog vijeća i uz njegove napore, 1999. godine će se uspostaviti i međureligijsko vijeće na Kosovu.

Međureligijsko vijeće ali i vjerske zajednice samostalno svoju ulogu u rješavanju izazova prikazati će ulaganjem finansijskih sredstava za obnove vjerskih institucija od završetka rata do danas. Pored finansijskih pomoći tu su i mnogobrojni samiti, forumi, organizovane manifestacije na kojima se pozivalo na mir, suživot, poštivanje drugih. Također religijske institucije imale su značajnu ulogu u naporima za povratak izbjeglica, humanitarne pomoći ali i davanje duhovne podrške vjernicima koji su nakon rata pružili više podrške religijskim zajednicama, pojedincima nego državnim institucijama, političkim strankama i drugim državnim organizacijama.

Uloga religije u diplomatskoj sferi, odnosno vanjskoj politici Bosne i Hercegovine ogleda se u tome što je imala vrlo važnu ulogu u uspostavljanju mira i suživota kako unutar zemlje tako i na regionalnom nivou te povezivanje sa drugim religijskim zajednicama širom svijeta. Ta se uloga očituje u organizovanju mnogobrojnih događaja koji su imali za cilj uspostaviti bolji međureligijski dijalog te poboljšanje odnosa, predstavljanje različitih kultura i tradicija. Jedan od najznačajnijih događaja koji predstavljaju ulogu religije na diplomatuju u periodu nakon rata, odnosno periodu između 1995. do 2000. godine je i posjeta Pape Ivana Pavla II 1997. godine Sarajevu.²⁴ Takav događaj nije samo bio vjerski već i diplomatski na kojem su se mogle vidjeti sve odlike diplomatskog protokola. Cijeli program posjete bio je zaista veličanstven. Sa vjerskog aspekta Papa je svojim dobročinstvom i namjerama oduševio ne samo katolike već i predstavnike drugih vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

²³ d.o.o., Triptih. "O Nama." MRV. Accessed April 4, 2020. <https://www.mrv.ba/lat/o-nama>.

²⁴ Papa Ivan Pavao II. u Sarajevu 1997. god. Accessed April 4, 2020. <http://vrhbosanskanadbiskupija.org/wordpress/test1/povijest-nadbiskupije/papa-ivan-pavao-ii-u-sarajevu-1997-god/>.

Još jedna uloga religije u međunarodnim odnosima u Bosni i Hercegovini je povezanost sa vjerskim institucijama i organizacijama iz drugih zemalja. Tako religijske zajednice uspostavljaju kontakte sa zajednicama drugih zemalja, međunarodnim religijskim organizacijama i drugim akterima. Tim kontaktima obezbjeđene su mnogobrojne pomoći finansijske, materijalne, moralne i druge za Bosnu i Hercegovinu. Jedan od primjera je naveden kao opći cilj vanjske politike Bosne i Hercegovine na stranici ministarstva vanjskih poslova BiH; „Bit će nastavljena saradnja sa državama članicama Organizacije islamske konferencije (OIC), posebno u okviru unapređenja privrednih odnosa“ Kao primjer tome je odnos Bosne i Hercegovine sa islamskim zemljama sa kojima ima razvijene diplomatske, odnosno jako dobre odnose od sticanja nezavisnosti do danas. Jedna od tih zemalja je i Turska koja je među prvim zemljama priznala Bosnu i Hercegovinu te do današnjeg dana Turska ostaje jedan od glavnih država partnera za Bosnu i Hercegovinu. Diplomatski odnosi između ove dvije države su jedni od prvih za Bosnu i Hercegovinu. Uspostavljeni su 29.08.1992. godine²⁵, nedugo nakon priznanja nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Mnogobrojni su primjeri dobrih odnosa između ove dvije zemlje kao što su organizovanje mnogobrojnih kulturnih događaja i manifestacija, otvaranje kulturnih centara, doniranja i stipendiranja, razmjena studenata, ali i stvaranje političkih programa i planova kako bilateralnih tako i regionalnih. Jedan od faktora koji utiču na dobre odnose jeste većina stanovnika koje čine muslimani koji žive u ovim zemljama koje se nalaze u Evropi. Islam u ovom slučaju čini faktor koji stvara dobre odnose između ove dvije zemlje. Tako pored političkih institucija postoje i religijske institucije koje uspostavljaju odnose slične diplomatskim. Primjer tome su mnogobroje posjete islamskih zajednica, učenjaka te drugih važnih pojedinaca i organizacija između ove dvije zemlje.

Među takvim primjerima su posjeta turske delegacije reisu-I-ulemmi Bosne i Hercegovine u septembru 2008. godine, gdje je tursku delegaciju predvodio državni ministar Vlade Republike Turske Said Yazicioglu, a u kojoj su još bili zamjenik turskog reisa Fikret Karaman, direktor turske vladine organizacije TIKA Musa Kalaklikay, načelnik općine Erzindžan Mehmet Bujruk i drugi. Razgovoru kod reisu-l-uleme prisustvovao je i ambasador Turske u BiH Bulent Tulun. Na tom sastanku istaknuti su dobri odnosi kako između zemalja tako i između islamskih zajednica te o trenutnim i novim projektima koji su u značaju za ove

²⁵ „Kontakti.“ Lista zemalja koje su priznale Bosnu i Hercegovinu i datumi uspostavljanja diplomatskih odnosa. Accessed April 7, 2020. http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/bilateralni_odnosi/datumi_priznanja_i_uspostave_diplomatskih_odnosa/?id=6.

zajednice. Razlog posjete turske delegacije bio je postavljanje kamena temeljca za izgradnju zgrade sjedišta islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.²⁶

Drugi primjer uloge islama i dobrih odnosa Bosne i Hercegovine i Turske je i otvaranje obnovljene džamije „Ferhadija“ u Banjoj Luci koji ne samo da je primjer dobrih odnosa dvije zemlje već i primjer suživota između različitih kultura i tradicija, dobrih odnosa između religija koji su bili porušeni tokom rata. Na tom događaju prisustvovale su mnogobrojne delegacije među kojima je bila i turska delegacija na čelu sa tadašnjim premijerom Ahmetom Davutogluom. Na otvaranju Davutoglu je rekao "došao sam da vam progovorim od svog srca, i od srca 78 miliona Turaka koje ovdje predstavljam. Imate 78 miliona prijatelja koji su sa vama, koji će vas podržati kada ste tužni" te "Bili smo ovdje, ovdje smo sada i bit ćemo".²⁷

Ovi primjeri su jedni od mnogobrojnih koji govore o dobrim odnosima Republike Turske i Bosne i Hercegovine ali i o tome da islam kao religija utiče na diplomatske odnose između zemalja.

Danas kako sam naveo islam se susreće sa mnogobrojnim izazovima koji kvare sliku ove religije. Takav je slučaj i u zapadnim zemljama Evrope u kojima je zavladala anti-muslimanska propaganda nakon terorističkih napada u svijetu pod imenom takozvane Islamske države i ostalih terorističkih organizacija. Kao odgovor na takav stav Bosna i Hercegovina, Turksa, Albanija daju primjer evropskog islama koji se godinama prilagodio evropskom tlu koji je liberaliniji u odnosu na islam u arapske zemlje.

Pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini nakon oružanog sukoba uložila je napore u obnovu vjerskih objekata kako pravoslavnih tako i drugih vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini. Zajedno sa drugim religijama uloženi su napori u obnovu suživota između ljudi, vraćanje srpskog naroda u Bosnu i Hercegovinu. Pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini nakon raspada Jugoslavije te nakon oružanih sukoba nastoji da održi svoje vjernike, odnosno narod zajedno što je jedno od odlika pravoslavne crkve. Na osnovu te odlike pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini je u bliskom odnosu sa Srpskom pravoslavnom crkvom te crkvama u sadašnjim zemljama bivše Jugoslavije. Noviji primjeri u odnosima između ovih zemalja te

²⁶ "Turska Delegacija Kod Reisu-l-Uleme." Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini. Accessed April 7, 2020. https://www.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=4951:turska-delegacija-kod-reisu-l-uleme&catid=40&Itemid=221.

²⁷ N1 BA. "UŽIVO: Specijalni Program N1 Televizije Uoči Otvaranja Ferhadije." N1 BA. N1 BA, May 7, 2016. <http://ba.n1info.com/Vijesti/a94510/UZIVO-na-N1-Ferhadija-svecano-otvorena.html>.

uloge pravoslavne crkve u njima su trenutna dešavanja u Crnoj Gori o zakonu o slobodi vjeroispovijesti ali i obnova svetog hrama u Mostaru.

Obnova srpske saborne crkve Svetе Trojice u Mostaru traje skoro 10 godina te su mnogi donatori uključeni u njenu obnovu. Među njima je i Srbija koja je zajedno sa Srpskom pravoslavnom crkvom uložila mnogo sredstava za obnovu saborne crkve. U posjeti obnovi i mostaru predsjednik Srbije Aleksandar Vučić izjavio je da je taj hram važan za cijeli srpski narod, ali značajan i za Bošnjake i Hrvate jer govori o tome da možemo da živimo zajedno i da se poštujemo međusobno. Također istekao je i da je obnova crkve važna za Srbe koji žive u Mostaru njih oko 4500-5000 hiljada ali i za cijeli srpski narod te da je zahvalan na ukazanoj časti da Srbija pomogne u obnovi.²⁸

Drugi primjer je trenutna situacija u Crnoj Gori i zakona o slobodi vjeroispovijesti zbog koje je u Mostaru Srpska pravoslavna crkva (SPC) organizirala svetosavsku litiju s koje je upućena podrška SPC-u i pravoslavnim vjernicima u Crnoj Gori.²⁹

Navedeni primjeri tri najzastupljenije religije u Bosni i Hercegovini pokazuju da religija ima značajnu ulogu u Bosni i Hercegovini te u bilateralnim i multilateralnim odnosima kako na nivou regije tako i globalno.

Jedan od razloga i problema koji su me naveli na ovo istraživanje je uloga religije u kreiranju vanjske politike Bosne i Hercegovine, te na izbor diplomata, ambasadora, konzula i ostalih diplomatskih predstavnika. Kako sam naveo ranije, nakon usvajanja Deytonskog mirovnog sporazuma i oblikovanja ustrojstva, politički sistem Bosne i Hercegovine postaje jedan od najkomplikovanijih u svijetu. Da bi funkcionalisao takav sistem, potrebno je zastupiti sva tri konstitutivna naroda u formiranje vanjske i unutrašnje politike. Danas u Bosni i Hercegovini imamo dva politička pravca, jedan u pravcu euroatlanskih integracija (članstvo Bosne i Hercegovine u Evropsku Uniju i NATO), drugi koji podržava politiku Rusije i ocjepljenje od Bosne i Hercegovine. Jedan od primjera politike sa dva pravca su državni praznici, odnosno entitetski praznici. Tako se u jednom entitetu proslavlja državni praznik dok u drugom to predstavlja običan dan.

²⁸ *, Ime. "Srpska Saborna Crkva Svetе Trojice u Mostaru Biće Obnovljena Prije Kraja 2020." Sve o Srpskoj, April 17, 2019. <https://sveosrpskoj.com/vjere/srpska-saborna-crkva-svetе-trojice-u-mostaru-bice-obnovljena-prije-kraja-2020/?script=lat>.

²⁹ Fena. "Mostar: Pravoslavni Vjernici Pružili Podršku SPC u Crnoj Gori." Radio Sarajevo. Accessed April 9, 2020. https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/mostar-pravoslavni-vjernici-pruzili-podrsku-spc-u-crnoj-gori/365992?fbclid=IwAR2gr24rn3c1OjvBFpqlg1yE9CSA_RRmUjMPPJMeK33pvS0X80mdE7jWcTs.

Na osnovu takve politike kakav je stav Bosne i Hercegovine na vanjsku politiku, na diplomatske odnose, na odabir diplomatskih predstavnika? Kakav je protokol u imenovanju diplomatskih predstavnika i da li nacionalna pripadnost utiče na rezidenciju i diplomatsku misiju diplomata pitanja su o kojima ću istražiti u nastavku ovog poglavlja.

Izbor diplomata, izgradnja i ciljevi vanjske politike nadležnosti su predsjedništva Bosne i Hercegovine. Iako je u regionu ali i svijetu praksa da i druge institucije relevantne navedenim poslovima kao što je ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine imaju ulogu u izboru diplomata te kreiranju vanjske politike, slučaj Bosne i Hercegovine ograničen je na stav tri predsjedavajuća člana predsjedništva Bosne i Hercegovine i njihove pomoćnike. Navedene funkcije isključivo su vezane za stav tri predsjedavajuća člana kako je navedeno u Ustavu Bosne i Hercegovine dok je uloga ministartva vanjskih poslova svedena na izvršenje i sprovedbu odluka predsjedništva. Takvo ustrojstvo daje mogućnost predsjedavajućima da izaberu po svojoj volji ambasadore i ostale diplomatske predstavnike i da kreiraju vanjsku politiku. Kako ističe Slobodan Šoja, historičar i diplomata u Bosni i Hercegovini, u razgovoru za bosanskohercegovački magazin: „tragedija je u tome što, da bi ste poslali veleposlanik, morate biti bliski osobi koja vas imenuje. Normalno da predsjednik neće poslati nekoga u koga nema povjerenja, ali je pitanje na čemu se zasniva to povjerenje, je li ono vezano na prijateljske odnose ili na profesionalizam“.³⁰ Ovakav pristup i imenovanje diplomata uključuje religiju i nacionalnu pripadnost koja je zasnovana na religiji, jer praksa u Bosni i Hercegovini je da su predsjedavajući bliski svom narodu, odnosno nacionalnoj pripadnosti. Takva praksa imenovanja diplomata dovodi do nestručnosti kadra diplomatskih predstavnika koji nisu školovani za diplome. Postavljanje nestručnih osoba na važne funkcije po kriterijima izbora zasnovanim na nacionalnoj pripadnosti i poznanstvu,a ne na profesionalizmu kvari uspješnost i funkcionalnost ne samo diplomatije i vanjske politike već i unutrašnje te u javnom i privatnom sektoru što je praksa u Bosni i Hercegovini.

Pitanje koje me zanimalo prije nego sam se odlučio za ovu temu je da li nacionalna pripadnost u Bosni i Hercegovini utiče na diplomatsku misiju odnosno diplomatsko predsjedništvo u koju će diplomata biti poslan. Kao odgovor na ovo pitanje odlučio sam istražiti ko su trenutni ambasadori Bosne i Hercegovine u zemljama širom svijeta koje su većinski katoličke, pravoslave odnosno muslimanske zemlje.

³⁰ "Koji Su Uvjeti Za Izbor Bh. Diplomata?" Bljesak.info. Accessed April 10, 2020. <https://www.bljesak.info/vijesti/flash/koji-su-uvjeti-za-izbor-bh-diplomata/255757>.

Države koje sam uzeo za primjer na odgovaranje ovog pitanja su Egipat, Turska, Libija, Rusija, Grčka, Srbija te Francuska, Austrija i Hrvatska sa kojima Bosna i Hercegovina ima uspostavljene diplomatske odnose. Egipat, Iran i Libija su većinski muslimanske zemlje; Francuska, Austrija i Hrvatska katoličke dok su Rusija, Grčka i Srbija većinski pravoslavne zemlje. Da li to utiče i na izbor ambasadora Bosne i Hercegovine u ovim zemljama?

Arapska Republika Egipat: ambasador - Sidik Spahić;

Islamska Republika Iran: ambasador - Samir Veladžić (Nerezidentno pokriva Turkmenistan, Republiku Tadžikistan);

Libija: ambasador – Ibrahim Efendić (Nerezidentno pokriva Republiku Tunis);

Republika Francuska: ambasador - Kemal Muftić (Nerezidentno pokriva Narodnu Demokratsku Republiku Alžir, Kneževinu Monako i Kneževinu Andoru);

Republika Austrija: ambasador - Kemal Kozarić;

Republika Hrvatska: ambasador - Aleksandar Vranješ;

Ruska Federacija: otpravnik poslova-Darko Zelenika(Nerezidentno pokriva Republiku Armeniju, Republiku Bjelorusiju, Republika Kazahstan, Republika Kirgistan, Republika Uzbekistan);

Republika Grčka: ambasador - Milica Ristović-Krstić;

Republika Srbija: ambasador – Aida Smajić;

Imena ambasadora u navedenim država i njihove funkcije preuzeo sam sa oficijalne internetske stranice Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine.

Iz priloženih informacija smatram da nacionalna pripadnost, odnosno religija diplomate ne utiče na diplomatsku misiju na koju će biti poslan/na, odnosno na državu primateljicu gdje bi bio ambasador odnosno ambasadorica Bosne i Hercegovine. Međutim, istraživši biografiju pomenutih ambasadora ali i ostalih ambasadora Bosne i Hercegovine ustanovio sam da samo mali broj ambasadora su školovani politolozi, odnosno karijerne diplomate dok veliki broj bosanskohercegovačkih diplomata predstavlja stručne i uticajne ljude ali u drugim strukama poput ekonomije, prava, poljoprivrede i drugih sektora.

Bosna i Hercegovina jedan je od boljih primjera koji ukazuju na ulogu religije u diplomatiji, vanjskoj i unutrašnjoj politici jedne države. Organizacija Bosne i Hercegovine zasigurno je komplikovana ali i izazovna za jednu zemlju u razvoju što pokazuje spori napredak nakon oružanog sukoba, siromaštvo, neuređena politika te različiti smjerovi politike i mnogi drugi problemi sa kojima se susreće. Kako sam ranije naveo jedan od ključnih faktora takvog ustrojstva ali i loše situacije u državi su konstitutivni identiteti koji su građeni na osnovu religija (islama, katoličanstva i pravoslavlja) među kojima se povjerenje i suživot poremetilo nakon sukoba 1992-1995. godine. Takvim uređenjem izgubila se nacioalna pripadnost jednoj državi kakav je slučaj u zemljama regiona koje su nastale raspadom Jugoslavije te se stvorio slučaj tri države u jednoj o čemu govore različite politike i ciljevi te mnogi drugi primjeri kao što je slučaj „dvije škole pod jednim krovom“³¹. Vanjska politika Bosne i Hercegovine također je pod uticajem religije, odnosno nacionalnih identiteta. To se očituje u više slučajeva. Prvo, nejednaki ciljevi u smjeru euroatlanskih integracija Bosne i Hercegovine, gdje predstavnici hrvatskog i bošnjačkog stanovništva se zalažu za članstvo u Evropsku Uniju te NATO, predstavnici srpskog stanovništva usporavaju taj proces.

Drugo, međunarodna angažovanost Bosne i Hercegovine u borbi protiv terorizma zasnovanog na vjeri.

Treće, diplomatski odnosi te članstvo Bosne i Hercegovine u organizacijama zasnovanih na vjeri kao što su: diplomatski odnosi sa Vatikanom, status posmatrača u Organizaciji islamske konferencije Bosna i Hercegovina koji je dobila na 7. Samitu OIC 15.12.1994. godine u Kazablanki³²

Uloga religijskih institucija, odnosno religijskih zajednica u Bosni i Hercegovini u diplomaciji odnosno međunarodnim odnosima je značajan. To se očituje u naporima ovih zajednica u zbrinjavanju i povratku izbjeglica nakon rata, poboljšanju u regionalnim odnosima, suživotu

³¹ Slučaj „dvije škole pod jednim krovom“ predstavlja problem u oba entiteta u Bosni i Hercegovini. Nastao je kao privremeno rješenje nakon oružanih sukoba koji su trajali od 1992. do 1995. godine, međutim ostaje trajan problem.

Karakteristike „dviju škola pod jednim krovom“ razlikuju se od slučaja do slučaja. Ono što im je svima zajedničko je da se u njima vrši segregacija djece, i da se kroz tu segregaciju u školi uče da među njima postoje nepremostive razlike. U postkonfliktnoj BiH, to povećava stepen nepovjerenja među pripadnicima različitih etničkih grupa, otežava pomirenje i predstavlja dugoročnu prijetnju stabilnosti, sigurnosti i ekonomskom napretku. “Dvije škole pod jednim krovom” - najvidljiviji primjer diskriminacije u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Accessed April 14, 2020. <https://www.osce.org/bs/mission-to-bosnia-and-herzegovina/404993?download=true>

³² “Kontakti.” Organizacija islamske konferencije. Accessed April 14, 2020.

http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/organizacija_islamske_konferencije/?id=1

svih vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, obnovi religijskih objekata, članstvu u mnogobrojnim vjerskim organizacijama te u odnosima sa religijskim zajednicama širom svijeta gdje predstavljaju Bosnu i Hercegovinu, njene običaje i kulturu.

Kroz ovaj uvid smatram da religija predstavlja jedan od bitnih faktora u kreiranju i vođenju diplomatiјe, odnosno vanjske politike Bosne i Hercegovine od sticanja nezavisnosti do danas.

4.2 Uticaj religije na diplomatiju u Republici Srbiji

Republika Srbija predstavlja jednu od država u kojoj je najzastupljenija religija pravoslavlje. Jedna od karakteristika ove vjere je da je usko vezana za državu gdje je zastupljena, odnosno karakterizira je regionalizacija, podjela na različite autokefalne crkve. Takav je slučaj i sa Republikom Srbijom gdje SPC (Srpska pravoslavna crkva) predstavlja jednog od bitnijih aktera u politici države. Iako je po ustavu Republika Srbija sekularna država koja jamči slobodu vjeroispovijesti te odvojenost religijskih institucija od države, u praksi je drugačije. Od raspada Jugoslavije do danas SPC je imala značajnu ulogu u kreiranju kako unutrašnje tako i vanjske politike Srbije. Nakon raspada Jugoslavije pa sve do 2000-tih godina politiku Srbije odnosno tadašnje Savezne Republike Jugoslavije³³ na čelu sa predsjednikom Slobodanom Miloševićem obilježavaju agresivni postupci koji se očituju oružanim sukobima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj te Kosovu sa ciljem ujedinjenja svih Srba koji su se nalazili širom bivše države. Ujedinjenje srpskog stanovništva i stvaranje nacionalnog identiteta podržavala je i Srpska pravoslavna crkva iako je bila protiv ratnih sukoba. Tokom pomenutih godina uticaj i uloga pravoslavne crkve na vanjsku i unutrašnju politiku Srbije bila je kontroverzna, dok se u nekim momentima zalagala za mir, okončanje sukoba, blagostanje, u nekim je podržavala agresivnu politiku i ratne zločince te nastavak oružanih sukoba. Početkom rata u Bosni i Hercegovini SPC se protivila oružanim sukobima što se očituje 1992. godine kada se u Ženevi održao sastanak vijeća crkvi na kojem su Patrijarh Pavle srpske pravoslavne crkve sa predstavnicima drugih religija u Bosni i Hercegovini. Međutim SPC je podržavala politiku tadašnjeg predsjednika Republike Srbije, Slobodana Miloševića, ali poslije dolazi do nesuglasica između vlade i SPC. Nakon tih dešavanja SPC daje podršku Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini sa stavom da svi Srbi trebaju živjeti u jednoj zemlji. Kontroverzna uloga SPC-a u vanjskoj politici Srbije u ovom periodu očituje se i u stavu

³³ Savezna republika Jugoslavija- zajednička država Srbije i Crne Gore- 1992-2003.

prema mirovnim sporazumima koji su bili vođeni sa ciljem zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini,

To je bio slučaj s Vens-Ovenovim planom iz '93. Godine kome se SPC protivila , zatim planom Kontakt grupe za Bosnu i Hercegovinu iz '94. godine, kada je episkopska konferencija Srpske pravoslavne crkve izdala saopštenje iz koga se jasno vidi da se teritorija koja je osvojena u ratu tretira kao nekakva očevina, dedovina.³⁴

Međutim 1995. godine tadašnji patrijarh Pavle daje podršku Miloševiću za diplomatske pregovore u Dejtonu u ime bosanskih Srba iako se crkva protivila Miloševičevom režimu i tražila ostavku sa pozicije predsjednika Republike Srbije.

Odnosi sa Hrvatskom i rimokatoličkom crkvom bili su zaoštreni u ovom periodu uticajem mnogobrojnih pitanja i problema, poput progona srpskog stanovništva, stradanja srpskog naroda tokom Drugog svjetskog rata, čiriličnog pisma u Hrvatskoj i ostalih sličnih problema. Srpska pravoslavna crkva zalagala se za srpski narod na teritoriji Hrvatske. Patrijah Pavle sastajao se sa kardinalom Kuharićem ali i sa predsjednikom Hrvatske ali tokom rata odnosi ostaju napeti. Eparhije koje su se nalazile na hrvatskim prostorima napustili su svoje vladičanske domove i premjestili se ili u Beograd, ili na teritorije Republike Srpske. Za njima su otišli i pravoslavni sveštenici. Predstavnici Srpske pravoslavne crkve protivili su se prijedlogu Hrvatske da se sveštenici vrate u eparhije sve do 1999. godine kada su izabrani novi episkopi za sve tri eparhije u Hrvatskoj. Poglavar SPC-a je marta 1999. godine posjetio eparhiju zagrebačko-ljubljansku i cijele Italije i tom prilikom se sreo sa najvišim državnim i crkvenim ličnostima u Republici Hrvatskoj što je bila prva posjeta patrijaha nakon oružanih sukoba.³⁵

Nakon okončanja oružanih sukoba unutar Srpske pravoslavne crkve javljaju se novi predstavnici i članovi koji su se protivili umješanosti crkve u politiku, krivili i osuđivali počinioce ratnih zločina, te pozivali na obnovu dobrih regionalnih odnosa.

O tome svjedoće primjeri kreiranja seminara, sastanaka, kulturnih manifestacija, akcija u kojima su učestvovali predstavnici pravoslavne crkve ali i ostalih religijskih zajednica kako u Srbiji, tako i u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj koje su bile zahvaćene oružanim sukobima.

³⁴ "O ČEMU CRKVA (NE) MOŽE DA SE PITA." Accessed April 27, 2020.
<http://www.helsinki.org.rs-serbian/doc/Studija-Vukomanovic.pdf>.

³⁵ Radić, Radmila. "Srpska Pravoslavna Crkva Tokom 90-ih." Poznańskie Studia Slawistyczne, no. 10 (April 2016).
<https://doi.org/10.14746/pss.2016.10.17>.

Radovan Bigović, profesor teologije na Pravoslavnom teološkom fakultetu u Beogradu nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini u intervjuu osporavo je i protivio se vezi između SPC-a i Srbije te izjavio da ni jedna država se ne može zasnovati na Hristovom Evanđelju. Mnogi drugi predstavnici Srpske pravoslavne crkve imali su isti stav o odnosu crkve i države. Jedan od tih predstavnika bio je i bihaćko-petrovački biskup Hrizostoma u Bosni i Hercegovini. Govoreći na seminaru održanom u Šapcu u Srbiji 1997. godine, on je pozvao na odvajanje religije od nacionalizma, protivljenje legitimizaciji rata i podršku međuvjerskim naporima da se izljeчи šteta iz društva.³⁶

Period nakon oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj do 2000. godine vanjsku politiku Srbije obilježit će pitanje i rat na Kosovu te bombardovanje od strane NATO-a. Kosovo je u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji imalo status autonomne pokrajine. Taj status je izgubilo raspadom Jugoslavije, odnosno 1998. godine, kada je Milošević imao ulogu predsjednika Predsedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije sa kojeg položaja je imao jaku političku moć. Početak sukoba između Srbije i Kosova veže se za 80-te godine kada je Srbija izjavila zabrinutost za srpsko stanovništvo na području Kosova koje je činilo oko 13% cijelokupnog stanovništva.³⁷ Ta zabrinutost javila se u periodu kada je Kosovo tražilo status Republike u tadašnjoj Jugoslaviji. Početkom 90-tih godina uslijedit će mnogi postupci od strane vlade Srbije sa ciljem zauzimanja kontrole nad Kosovom dok su kosovski Albanci tražili nezavisnost Kosova. Vrhunac tih dešavanja eskalirat će u rat između Srbije i Kosova koji je trajao od 1996 do 1999. godine koji je okončan intervencijom međunarodne zajednice, odnosno bombardovanja Srbije od strane NATO-a.

Rat je rezultirao mnogobrojnim kako ljudskim žrtvama tako i porušenim objektima, civilnim, historijskim ali i mnogobrojnim vjerskim objektima. Uloga Srpske pravoslavne crkve u oružanom sukobu na Kosovu bila je kontroverzna kao i u sukobima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Dok je jedan dio predstavnika Srpske pravoslavne crkve podržavao rat i motivisao srpsko stanovništvo da se bori, drugi dio je pozivao na mirno rješavanje sukoba, protivio se politici Slobodana Miloševića te moralnim postupcima težio pomagati i srpskom i albanskom stanovništvu, te služio kao medijator u okončanju rata. Primjer takvog medijatora je bio Otac Sava, koji je služio kao sekretar biskupu Artemiju koji je bio na čelu eparhije Srpske pravoslavne crkve koja obuhvata Kosovo. Otac Sava, tečno je govorio engleski i bio

³⁶ Johnston, Douglas. *Faith-Based Diplomacy Trumping Realpolitik*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

³⁷ Predmet Milosevic i drugi (IT-99-37) - Optuznica - Kosovo. Accessed May 2, 2020. https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/ind/bcs/mil-i990522b.htm.

je tehnološki školovan što mu je pomoglo da preko interneta informiše svijet o stvarnim dešavanjima na Kosovu. Otac Sava pored toga što je informisao svijet o ratu, također je pomagao i pružao utočište i za srpsko ali i za albansko stanovništvo koji su bili prinuđeni bježati zbog sukoba zbog čega je bio kritikovan od mnogih predstavnika Srpske pravoslavne crkve koji su taj čin predstavljali kao izdaju³⁸. Pored oca Save tu su bili i drugi predstavnici pravoslavne crkve koji su moralnim ponašanjem pomagali te pozivali na mir. Iako u ovom periodu nije bila riječ o odnosu dvije države, s razlogom da je Kosovo bilo dio Srbije, odnosno Savezne Republike Jugoslavije, sukob na Kosovu itekako je potekao diplomatske napore međunarodne zajednice, stranih aktera i organizacija koje su se uključile u okončanje sukoba te rješavanje pitanja Kosova. Kraj rata donio je i kraj politike Slobodana Miloševića te nove izazove kako u Srbiji tako i na Kosovu.

4.2.1 Uticaj religije na diplomatiju Republike Srbije nakon 1999. Godine

Politika Srbije nakon 5. Oktobra 2000. godine se okreće prema integraciji u Evropsku Uniju, drugim svjetskim međunarodnim organizacijama. U ovom periodu do 2008. godine Srbija doživljava i ustavne promjene koje će rezultirati novim nezavisnim državama. Tadašnja Savezna Republika Jugoslavija postaje savezna država Srbija i Crna Gora. U maju 2006. godine referendumom o nezavisnosti, Crna gora se odvaja od Srbije te postaje nezavisna država. Ubrzo nakon odvajanja u junu 2006. godine Srbija uspostavlja diplomatske odnose sa Crnom Gorom. Dešavanja na Kosovu iz 90-tih godina ostavila su mnogobrojne probleme i izazove neriješene što je dovelo do eskaliranja manjih sukoba između Srba i Albanaca nakon intervencije NATO-a.

4.2.1.1 Uticaj religije na odnos Srbije i Kosova

Sukobi iz 90-tih ostavili su iza sebe mnoge ruševine, izbjeglice i gubitke na čijoj obnovi su radili i okolne države i međunarodna zajednica i organizacije. Mnogobrojni vjerski objekti su bili meta u sukobu što je dovelo do angažovanosti religijskih zajednica u obnovi objekata te pružanju pomoći stanovništvu Kosova. Primjer takvih napora vjerskih zajednica i organizacija su delegacije Srpske pravoslavne crkve u Sjedinjenim Američkim Državama u Vašingtonu.

³⁸ Little, David. Peacemakers in Action: Profiles in Religious Conflict Resolution. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Vladika Grigorije je u intervu za "Srpsku ekonomiju" podsjetio da je 2004. i 2005. godine predvodio delegaciju SPC u razgovorima o Kosovu u Vašingtonu. On ističe da su tada, tokom tri godine neprestanih susreta sa zvaničnicima u Americi, u kojima su učestvovali i vladika Irinej, koji je sadašnji vladika istočnoamerički, vladika raško-prizrenski Teodosije, kao i profesor Bogoljub Šijaković, ostvarene izvanredne veze i da su američki sagovornici sve češće pažljivo slušali SPC.³⁹

Također su ranije navedeni Otac Sava i patrijah Artemije nastavili voditi diplomatske napore u SAD nakon što je Kosovo stalo pod zaštitu međunarodne zajednice sa ciljem rješavanja pitanja Kosova. Zajedno sa ostalim predstavnicima vjerskih zajednica 8. februara 2000. dale su zajedničko moralno opredjeljenje. U historijskom događaju muslimanski, srpski pravoslavni i rimokatolički lideri zajednički su osudili nasilje i apelovali na njihove zajedničke moralne vrijednosti kako bi služile kao autentična osnova za međusobno poštovanje, saradnju i slobodan zajednički život na celokupnoj teritoriji Kosova.⁴⁰

Kosovo 2008. godine nakon referendumu proglašava nezavisnost koju priznaju Ujedinjene Nacije. Republika Srbija do dan danas ne priznaje nezavisnost Kosova iako više nema suverenosti na toj teritoriji. Od proglašenja nezavisnosti do danas ostaju neriješena mnogobroja pitanja. Put Republike Srbije u Evropsku Uniju usljeđovljen je rješavanjem odnosa sa Kosovom. S ciljem normalizacije odnosa 2013. godine usvojen je Briselski sporazum koji za cilj ima poboljšanje odnosa između Srbije i Kosova koji će do danas ostati poveznica i način za vođenje dijaloga između ove dvije zemlje i Evropske Unije. Jedno od izazova sa kojim se susreću Srbija i Kosovo je i vlasništvo Srpske pravoslavne crkve koje je u par navrata bilo podvrgnuto vandalskim napadima. Zbog takvih napada vlada Srbije ali i Srpska pravoslavna crkva zalažu se očuvanje te sigurnost pravoslavnih objekata na Kosovu. Ti napori se vode do današnjeg dana što dokazuje i posjeta predsjednika Srbije Aleksandra Vučića samitu u Kazastanu 2018.godine pod nazivom“ Vjerski lideri za siguran svijet“ na kojem je pozvao međunarodne religijske vođe ali i međunarodnu zajednicu na zaštitu crkava i manastira Srpske pravoslavne crkve na Kosovu. Na kongresu je pored delegacije Srbije učestvovalo još 45 delegacija zemalja širom svijeta što je jedan od primjera multilateralne diplomatijske zasnove na religiji.

³⁹ "Vladika Grigorije: Patrijarh Pavle Mi Je Govorio Da Je Sudbina Kosova u Rukama Amerikanaca." ATV, May 11, 2019. <https://www.atvbl.com/vijesti/srbija/patrijarh-pavle-mi-je-govorio-da-je-sudbina-kosova-u-rukama-amerikanaca-11-5-2019>.

⁴⁰ Little, David. Peacemakers in Action: Profiles in Religious Conflict Resolution. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Religija iako nije bila ključni faktor sukoba i odnosa između Srbije i Kosova imala je značajan uticaj proteklih godina. Razaranje vjerskih objekata, imovina vjerskih zajednica, povratak izbjeglica predstavljaju jedne od glavnih nerješenih problema između dvije zemlje, te se pored bilateralnog odnosa koji nije na najboljem nivou, za rješavanje istih uključile i međunarodne političke ali i vjerske zajednice i organizacije.

4.2.1.2 Uticaj religije na odnos Srbije i Crne Gore – zakon o slobodi vjeroispovijesti u Crnoj Gori

Nakon proglašenja nezavisnosti, Crna Gora ustavom reguliše i promoviše slobodu vjeroispovijesti gdje su pravoslavlje, katoličanstvo te islam tri najzastupljenije religije. Pravoslavlje čini najzastupljeniju religiju u Crnoj Gori, oko 70% stanovništva čine pravoslavci. Značaj pravoslavlja u Crnoj Gori je u tome što je izmiješan između Srpske pravoslavne crkve te Crnogorske pravoslavne crkve. 1918. Godine formiranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Crna gori daje svoju suverenost te se prvi put priključuje Srbiji. Gubljenjem suverenosti Crnogorska pravoslavna crkva došla je pod kontrolu Srpske pravoslavne crkve dok je Srpska pravoslavna crkva preuzela pravoslavne objekte na prostoru Crne Gore. Kontrola Srpske pravoslavne crkve nad pravoslavljem u Crnoj Gori uspješno je funkcionisala tokom proteklog stoljeća, odnosno u formama Jugoslavije, te savezne države. Raspadom Srbije i Crne Gore u dvije nezavisne države aktueliziralo se i pitanje autokefalnosti Crnogorske pravoslavne crkve i imovine Srpske pravoslavne crkve. Nakon 2006. godine, pitanja koja se odnose na religiju će biti najznačajnija u odnosima između dvije države, što se pokazuje odlukom Crne Gore na proglašenje zakona o slobodi vjeroispovijesti kojom će se sva imovina koja je bila pod vlasništvom Crne Gore prije 1918. godine, a koja je trenutno pod vlasništvom Srpske pravoslavne crkve ponovo biti pod vlasništvom države te učvrstiti autokefalnost Crnogorske pravoslavne crkve. Stav Srbije i Srpske pravoslavne crkve od aktueliziranja pitanja o autokefalnosti CPC-a je da ona nije kanonska crkva. Sličan je slučaj bio i sa Makedonskom pravoslavnom crkvom koja je raspadom Jugoslave proglašila svoju nezavisnost od SPC-a. Zakon o slobodi vjeroispovijesti u Crnoj Gori prerastao je nakon prijedloga u bilateralni spor između Srbije i Crne Gore u koji su se pored religijskih institucija uključile i religijske zajednice i pojedinci iz drugih zemalja poput Rusije i Ukrajine te političke institucije i pojedinci. Tako su se uključili i predsjednici Srbije, Aleksandar Vučić te predsjednik Crne Gore, Milo Đukanović.

Aleksandar Vučić je najavio da će Srbija preko Venecijanske komisije Savjeta Evrope zamoliti da se ne usvaja prijedlog zakona o slobodi vjeroispovesti u Crnoj Gori jer, kako je naveo, nije dobar za srpski narod i dodao da bi njegovo usvajanje neminovno ugrozilo inače dobre odnose dve zemlje.

„Zahvaljujemo predsedniku Vučiću za savete. Ali ga podsećamo i ovim povodom da je Crna Gora suverena država koja samostalno kreira svoj zakonodavni okvir, vodeći računa o interesu svakog pojedinca i zajednice u celini”, glasilo je saopštenje Vlade Crne Gore kao odgovor na izjavu Aleksandra Vučića o žalbi. „Mi nemamo, niti ćemo imati ambicije da utičemo na zakonodavnu aktivnost države Srbije, niti ćemo dozvoliti bilo kome, pa ni Srbiji, da utiče na naše odluke”, dodaje se u saopštenju.⁴¹

Nakon usvajanja zakona u januaru 2020. Godine ustupili su mnogobrojni protesti od strane Srbije i Srpske pravoslavne crkve bez uspjehnosti. Kao rezultat usvajanja zakona i protesta izašli su zategnutiji odnosi između dvije susjedne države.

4.2.1.3 Stav SPC-a o autokefalnosti Ukrajinske pravoslavne crkve i odnos sa Rumunskom pravoslavnom crkvom

Iako je riječ o odnosima između Srpske pravoslavne crkve sa pravoslavnim crkvama u Ukrajini i Rumuniji, oni utiču i na odnose ovih zemalja.

U Decembru 2018. godine Ukrajinska pravoslavna crkva proglašava autokefalnost te odvaja se od Ruske pravoslavne crkve što dovodi do različitih stavova od strane ostalih pravoslavnih crkava u svijetu. Zvanični stav Srpske pravoslavne crkve je da ne priznaje autokefalnost Ukrajinske pravoslavne crkve, da UPC nije zasnovana po kanonskim pravilima te da će prekinuti liturgijsko i kanonsko zajedništvo sa Ukrajinskom pravoslavnom crkvom.

Ovaj događaj prouzrokovao je podjelu među pravoslavnim crkvama što pokazuju i prekid odnosa Ruske pravoslavne crkve sa Carigradskom patrijašinom.

Srpska i Rumunska pravoslavna crkva predstavljaju dvije kanonske pravoslavne crkve i religijske zajednice. Zbog susjedstva u Srbiji trenutno živi oko 35 hiljada vlaha koji sebe smatraju Rumunima dok u Rumuniji živi oko 18 hiljada Srba. Zbog te činjenice su uspostavljene eparhije, u Srbiji rumunska dok je u Rumuniji srpska eparhija. Spor između dvije crkve nastaje kada je u istočnom dijelu Srbije rumunska pravoslavna crkva počela sa

⁴¹ Janković, Marija. “Crnogorska Pravoslavna Crkva: Čiji Je Manastir Ostrog.” BBC News na srpskom. BBC, June 17, 2019. <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-48661443>.

službom na rumunskom jeziku. Srpska pravoslavna crkva oštro se usprotivila takvom službom te se odlučila na prekid odnosa sa Rumunskom pravoslavnom crkvom ukoliko se služba na rumunskom jeziku ne ukine. Spor SPC-a sa Rumunskom pravoslavnom crkvom uključio je političke i diplomatske predstavnike.

Rumunski ambasador u Srbiji vjeruje u čvrste bilateralne odnose i ne vidi razlog za spor crkava te da građani Srbije treba da imaju pravo u ispovijedanju religije, jer je to garantovano Ustavom i međunarodnim pravom.

Vodilo se nekoliko pregovora oko rješavanja spora ali neuspješno. Pitanje vlasta u Srbiji, spor između dvije crkve mogao bi u budućnosti pored bilateralnog odnosa Srbije i Rumunije također uticati i na integraciju Srbije u Evropsku Uniju.

4.2.1.4 Diplomatski odnosi Republike Srbije i Svetе Stolice

Odnosi između Svetе Stolice i Republike Srbije stari su sto godina kada je otvorena papinska nunciarija, odnosno diplomatsko predstavništvo Svetе Stolice u Beogradu. Međutim odnosi su bili prekidani u periodu od 1952. godine do 1966. godine događajima koji se vežu za saveznu državu Jugoslaviju čiji je član bila i Republika Srbija. Nakon raspada Jugoslavije te u novijoj historiji Republike Srbije do danas bilježe se dobri i stabilni diplomatski odnosi sa Svetom Stolicom. Brojni su pokazatelji dobrih odnosa među kojima su potpisani bilateralni sporazumi, zajedničko učešće u međunarodnim organizacijama, podrška u evropskim integracijama, mnogobrojne bilateralne posjete na najvišem nivou od kojih se izdvajaju posjete predsjednika Srbije u Vatikan, Trenutni predsjednik Aleksandar Vučić posjetio je Vatikan 2019.godine gdje se je sastao sa trenutnim Papom Franjom koga je pozvao da posjeti Republiku Srbiju. Posjeta pape u Republiku Srbiju do sada se nije desila iako je bila najavljen posjeta pape Ivana Pavla II 1994.godine. Potpisana su tri sporazuma na bilateralnom nivou: sporazum o razmjeni profesora i studenata između Bogoslovskog univerziteta Srpske pravoslavne crkve i Leteranskog univerziteta u Rimu potpisani u junu 2004. godine, Sporazum u oblasti visokog obrazovanja između Republike Srbije i Svetе Stolice koji potписан 2014. godine, a stupio na snagu 2015. godine te protokol o saradnji između Narodne biblioteke Srbije i Vatikanske biblioteke.

Iako je Srbija sekularna država, navedeni primjeri pokazuju koliki je uticaj religije, u slučaju Srbije, uticaj Srpske pravoslavne crkve kao najveće religijske zajednice i institucije na diplomatiju. Od raspada Jugoslavije, sukoba sa Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom, te

sukoba na Kosovu do spora sa Crnom Gorom u vezi zakona o slobodi vjeroispovijesti vidimo da Srpska pravoslavna crkva ima značajnu ulogu u odnosima Srbije sa susjednim ali i državama gdje je zastupljeno pravoslavlje. To dokazuje i posjeta Francuskog ambasadora u Srbiji Patrijahu SPC-a Irineju u junu 2018. godine. Razgovarano je o političkim pitanjima koji su važni za Srbiju i Francusku što uključuje ulazak Srbije u Evropsku uniju, pitanje Kosova te odnos SPC-a sa drugim pravoslavnim crkvama. Ambasador Francuske potvrdio dobre odnose između Srbije i Francuske te dao podršku za članstvo Srbije u Evropsku uniju te ukazao na vođenje dijaloga za rješavanje pitanja Kosova. Ova posjeta jedan je od primjera koji pokazuju važnost pravoslavne crkve u Srbiji trenutno te njenoj umješanosti u unutrašnju i vanjsku politiku.⁴²

4.3 Uticaj religije na diplomaciju u Republici Hrvatskoj

Kao i u ostalim Federacijama tadašnje Jugoslavije, 1980-tih godina počinju se ukazivati nacionalne struje koje će biti glavni nosioci u uspostavljanju nezavisnosti i buđenju nacionalnosti kod državljana Hrvatske. U ovom slučaju najznačajnijeg religijskog aktera predstavljala je katolička crkva, odnosno katoličanstvo koje je historijski gledano bila i ostala najzastupljenija religija u Hrvatskoj. Kako sam pomenuo ranije tokom socijalističkog režima u bivšoj Jugoslaviji, religija i njen uticaj bili su potisnuti sve do kraja 1980-tih godina kada se približavao raspad i kraj savezne države. Nacionalne politike tadašnjih federacija zajedno sa najzastupljenijim religijama iskoristile su momenat za odvajanje i stjecanje nezavisnosti te stvaranje nacionalnih identiteta. Katolička crkva u Hrvatskoj uz podršku Vatikana i Svetе Stolice podržavala je nacionalne političke grupe i pokrete koje su bile protiv komunističkog režima što je rezultiralo referendumom o nezavisnosti i kasnije nezavisnošću Republike Hrvatske. U julu 1990. godine Hrvatski sabor na prvim demokratskim izborima izabrao je Franju Tuđmana za prvog predsjednika preimenovane Republike Hrvatske iako je još uvijek bila dio Jugoslavije. U Maju 1991. godine nakon propalih pregovora raspisan je referendum o nezavisnosti Hrvatske gdje je oko 93% hrvatskog stanovništva glasalo za odvajanje od

⁴² "Patrijarh Srpske Pravoslavne Crkve Primio Je Ambasadora." La France en Serbie. Accessed June 5, 2020. <https://rs.ambafrance.org/Nouvelle-traduction-Le-Patriarche-de-l-Eglise-orthodoxe-serbe-accueille-l>.

Jugoslavije. Mjesec dana kasnije hrvatski parlament proglašava Republiku Hrvatsku nezavisnom državom. Vatikan, odnosno Sveta Stolica imala je značajnu ulogu tokom stjecanja nezavisnosti te tokom rata u Republici Hrvatskoj. Vatikan je bio jedna od prvih zemalja koja je priznala nezavisnost i uspostavila diplomatske odnose sa Hrvatskom. Jedan od glavnih razloga takve angažovanosti Svetе Stolice bio je većinsko katoličko stanovništvo u Hrvatskoj, također i u Sloveniji koja nakon raspada Jugoslavije stekla nezavinsnost.

4.3.1 Religija i diplomacija Republike Hrvatske tokom oružanih sukoba 1991-1995

Nedugo nakon proglašenja nezavisnosti Hrvatska se našla u oružanom sukobu sa Srbijom, a zatim i sa Bosnom i Hercegovinom. Rat sa Srbijom vodio se na teritoriji Hrvatske, dok je sa sa Bosnom i Hercegovinom vođen na teritoriji Hercegovine gdje većinsko stanovništvo čine bosanski Hrvati. Vanjsku politiku Republike Hrvatske u vrijeme oružanih sukoba obilježiti će uspostava diplomatskih odnosa, priznanje nezavisnosti od strane država, članstvo u Ujedinjenim Nacijama i drugim međunarodnim organizacijama te vođenje pregovora o okončanju rata. Uloga religije u diplomatiji Hrvatske za period oružanih sukoba ali i poslije 1995. godine veže se za katoličanstvo. Katolička crkva imala je skoro identičan stav kao i vlada Hrvatske o odvajanju od Jugoslavije te uspostavljanju novih granica. Jedan od uzroka sukoba na teritoriji Hrvatske predstavljalo je srpsko stanovništvo i objekti koji su tu živjeli u bivšoj Jugoslaviji. Spor između Srbije i Hrvatske nastao je zbog različitih stanovišta, dok je Srbija smatrala da svi Srbi trebaju živjeti u jednoj državi te predjele gdje je bilo naseljeno srpsko stanovništvo prisvojiti, Hrvatska je smatrala ta mjesta okupiranom teritorijom. Iako su i Hrvatska katolička crkva i Srpska pravoslavna crkva u momentima podržavale politike svojih država, samim tim i oružane akcije, nastojale su poboljšati međusobne odnose. Na ta nastojanja ukazuju i sastajanja dva najviša predstavnika crkava.

Dvije crkve, koje nikada nisu imale tradiciju ekumenskih odnosa odlučile su da smanje tenzije koje su postojale između njih i uspostave zvanične kontakte. Franjo kardinal Kuharić, rimokatolički nadbiskup iz Zagreba, i patrijarh Pavle iz Srpske pravoslavne crkve sastali su se dva puta. To su bili prvi sastanci glava dviju crkava nakon 1968., kada su se Franjo kardinal Šeper i patrijarh German sastali na prvom katoličko-pravoslavnom samitu u zemlji nakon 1945. Prvi sastanak održao se u Sremskim Karlovcima (Vojvodina/Srbija), drugi u Slavonskom Brodu (Hrvatska). Masovni mediji u Jugoslaviji posvetili su mnogo pažnje tim sastancima, ne samo pukim činjenicama sastancima, ali i izveštajima o detaljima, poput da su se dvije glave crkava poljubile tri puta u obraz, kakav se pozdrav smatra tipičnom srpskom

navikom (Hrvati se obično ljube dva puta). Oba sastanka trajali su jedan dan, a rezultati sastanaka bili su da se osuđuju napetosti među narodima te nasilje kao sredstvo rješavanja sukoba te da se sukob treba riješiti mirnim putem. Ali predstavnici dvije crkve takođe su priznali da su imali različita mišljenja o razlozima rata, a to se odnosilo i na pitanja odgovornosti i krivnje.⁴³

Republika Hrvatska se pored oružanih sukoba na svojoj teritoriji našla i u sukobu u Bosni i Hercegovini, u sukobu sa srpskim ali i sa bošnjačkim snagama. Rat između hrvatskih i bošnjačkih snaga se vodio većinski na prostoru Hercegovine, odnosno na prostoru Bosne i Hercegovine gdje su većinski živjeli bosanski Hrvati. Sukobi su rezultirali mnogobrojnim ljudskim žrtvama, porušenim vjerskim objektima ali i mnogobrojnim izbjeglicama koji su izbjegli u Republiku Hrvatsku.

Početkom 1993. godine bilo je oko 261.000 interno raseljenih osoba u Hrvatskoj i 403.000 izbjeglica iz susjedne Bosne i Hercegovine. Ovo je bilo veliko opterećenje za Hrvatsku koja je tada imala oko 4,5 miliona stanovnika.⁴⁴

Sukob između Hrvatske i Bosne i Hercegovine okončan je Wašingtonskim sporazumom 1994. godine. Vojnim operacijama „Bljesak“ i „Oluja“ Hrvatska je okončala rat sa Srbijom, oslobođanjem okupiranih teritorija. Ubrzo nakon dešavanja u Hrvatskoj, Dejtonskim mirovnim sporazumom na kojem su učestvovali hrvatski, bošnjački, srpski te međunarodni predstavnici, okončan je rat u Bosni i Hercegovini.

Sukobi su doveli do toga da se Republika Hrvatska poput Bosne i Hercegovine i Srbije suočila sa pitanjima izbjeglica, porušenih objekata od čega najviše vjerskih, ratnih zločinaca ali i uspostavljanju diplomatskih odnosa i integracijskih procesa u međunarodne organizacije u kriznom periodu.

Hrvatska katolička crkva bila je jedan od aktera u rješavanju ovih izazova i kao dio rimokatoličke svjetske organizacije donijela je pomoć Hrvatskoj tokom rata od strane mnogobrojnih rimokatoličkih zemalja poput Njemačke, Austrije, Irske, Italije i Sjedinjenih Američkih Država. Jedan od takvih međunarodnih izvora predstavljale su i katoličke humanitarne organizacije Caritas koje su uz saradnju sa Hrvatskim Caritasom pružale

⁴³ Thomas Bremer, "Croatian Catholic Church and Its Role in Politics and Society," *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 30, no. 3 (August 2010): pp. 2-3,

<https://doi.org/https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1184&context=ree>.

⁴⁴ Croatia since Independence 1990–2018, http://croatia.org/crown/content_images/2018/Croatia_1990-2018.pdf

materijalnu i financijsku te savjetovale o socijalnoj pomoći i organizaciji u kriznim uvjetima. Pored Caritasa, osnovana je i mreža Hrvatske katoličke misije širom svijeta prvenstveno zbog hrvatske dijaspore koja je u vrijeme oružanih sukoba pružala pomoć Hrvatskoj. Još jedan izvor materijalne i financijske pomoći bio je od strane katoličkih grupa i individualaca iz susjednih i prijateljskih zemalja.

Zasigurno, najznačajnija podrška zasnovana na religiji, Republici Hrvatskoj u periodu sticanja nezavisnosti i ratnom periodu dolazila je iz Vatikana. Pored političke i financijske pomoći, najznačajniji događaj u ovom periodu bila je posjeta Pape Ivana Pavla II Hrvatskoj u septembru 1994. nakon koje su se desile još tri pastoralne posjete (dva puta papa Ivan Pavao II te papa Benedikt XVI jednom).

4.3.2 Uticaj Religije na diplomiju Republike Hrvatske nakon oružanih sukoba

Potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma, okončanjem oružanih sukoba, Republika Hrvatska počinje sa oporavljanjem te sa vođenjem vanjske i unutrašnje politike kao nezavisna država u normalnim okolnostima. Politika Hrvatske vodila se u dva pravca. Prvo, odgovori na izazove koji su ostali poslije rata, a koji su se vezali za mnogobrojne izbjeglice i žrtve, povratak suvereniteta nad okupiranim teritorijama tokom rata i njihova obnova, obnova porušenih objekata i infrastrukture ali i obnova regionalnih odnosa sa susjednim zemljama. Drugo, pored tih izazova Republika Hrvatska uspostavlja vanjskopolitičke ciljeve koje se odnose na euroatlanske integracije te integracije u međunarodne organizacije, gradnju identiteta kao države srednje odnosno Zapadne Evrope, uspostavljanje diplomatskih odnosa sa drugim državama sa kojima nisu bili uspostavljeni odnosi te promocija turističkih i kulturnih atrakcija u Hrvatskoj .

Religija, u slučaju Republike Hrvatske, katoličanstvo i katolička crkva bila je jedna od aktera koji su odgovarali na izazove nakon 1995. godine kako unutar države tako i van nje.

To pokazuje odnos katoličke crkve prema etničkim Hrvatima u drugim zemljama, posebno u Bosni i Hercegovini. U vrijeme Jugoslavije mnogobrojni Hrvati živjeli su na području Hercegovine i obratno što stvara posebnu vezu i identitet među Hrvatima i bosanskih Hrvata. Ta veza ostaje i poslije sticanja nezavisnosti ove dvije zemlje. Hrvatska katolička crkva posmatra bosanske Hrvate veoma bliskim crkvama u Hrvatskoj te od perioda oružanih sukoba do danas pazi na katolike u Bosni i Hercegovini. Pokazatelj takvih odnosa su mnogobrojne posjete i sastanci predstavnika katoličkih crkava Hrvatske i Bosne i Hercegovine,

organiziranja religijskih i kulturnih manifestacija, puštanje u prodaju Hrvatskih katoličkih časopisa „Glas koncila“ i „Katolički tjednik“ u Bosni i Hercegovini te donacijama stanovništvo te za obnovu vjerskih objekata.

Pored Bosne i Hercegovine mnogobrojni Hrvati stanuju u drugim susjednim zemljama ali i zemljama Evrope i svijeta. Pored diplomatskih i konzularnih predstavništava Republike Hrvatske brigu o tim Hrvatima vodi i katolička crkva kroz mnogobrojne međunarodne organizacije ali i organizacije Hrvatske katoličke crkve u zemljama gdje žive Hrvati. Te organizacije uključuju Hrvatski Caritas⁴⁵ koja je član mreža „Caritas Evropa“ i „Caritas Internationalis“ koje djeluju u Evropi, odnosno svijetu. Pored Caritasa tu je i mreža Hrvatskih katoličkih misija širom svijeta koje za cilj imaju brigu i okupljanje Hrvatske dijaspore u mjestima gdje žive Hrvati. Jedan od takvih primjera je Hrvatska katolička misija u Londonu koja oko 50 godina vodi pastoralnu brigu o Hrvatima u Engleskoj kako onih koji su već dugi niz godina tu, tako i mladih Hrvatske koji dolaze i planiraju budućnost provesti na prostoru Engleske.

Hrvatska katolička crkva pored brige o Hrvatima unutar i van države, nakon oružanih sukoba ulaze napor u obnovi regionalnih odnosa između država ali i religijskih zajednica katoličanstva, pravoslavlja i islama na prostoru bivše Jugoslavije. O tome govore i bolji odnosi Hrvatske katoličke crkve sa Srpskom pravoslavnom crkvom koji su tokom rata bili zategnuti. U novembru 1998.godine osnovana je zajednička komisija između dvije crkve dok 1999. godine tadašnji nadbiskup Bozanić posjeće Beograd, a zatim i prima patrijaha u posjeti Zagrebu. Jedno od pitanja između dvije crkve, a koje je uključilo i diplomatske aktivnosti odnosilo se na kanonizaciju hrvatskog kardinala Alojzija Stepinca 2015.godine, a kojeg je papa Ivan Pavao II proglašio blaženim u posjeti Hrvatskoj 1997. godine, o kojoj će pričati u narednom naslovu vezanom za odnose Hrvatske sa Svetom stolicom. Kanonizaciji kardinala Alojzija protivili su se predstavnici Srpske pravoslavne crkve smatrajući da se nije zalagao za pravoslavce i pripadnike drugih religija u vrijeme Nezvisne države Hrvatske i period drugog svjetskog rata. U rješavanje pitanja kanonizacije Stepinca uključio se i trenuti papa Franjo koji je predložio formiranje mješovite komisije između predstavnika Hrvatske katoličke crkve i Srpske pravoslavne crkve. O komisiji je papa razgovarao i sa tadašnjim predsjednicima Hrvatske i Srbije, Kolindom Grabar Kitarović te Tomislavom Nikolićem.

⁴⁵ Hrvatski Caritas osnovan je 1.1.1993. godine, a predstavlja pastoralno-karatativnu ustanovu Hrvatske Biskupske Konferencije koja promovira i svjedoči katoličku ljubav. Ciljevi Caritasa su: iskorjenjivanje siromaštva, promocijanje pravde i obnova dostojanstva svake osobe.

Komisija je rezultirala boljim poznavanjem historije i djelovanja Alojzija Stepinca ali pitanje oko kanonizacije do danas ostaje neriješeno.

Pored odnosa sa pravoslavnom crkvom, katolička crkva godinama nakon rata obnavlja i drži dobre odnose sa islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini, organizovane su mnogobrojne posjete i sastanci predstavnika i zvaničnika religijskih zajednica od kojih se ističu papinske posjete Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, donacije u obnavljanje religijskih objekata te brojni humanitarni, kulturni i religijski događaji.

Religija je predstavlja i danas predstavlja važan faktor i u pitanjima Republike Hrvatske i euroatlanske integracije, izgradnju srednjoevropskog identiteta ali promociju kulturne baštine i razvoj turizma.

Katoličanstvo kao najzastupljenija religija bila je jedan od faktora koji su uticali na stvaranje identiteta Hrvata i države Hrvatske kao evropske države koja je samo u malom periodu bila dio Balkana, odnosno Jugoslavije. Takav stav naročito je bio prisutan tokom devedesetih godina prošlog stoljeća. Početkom 21. stoljeća, odnosno 2000. godine Hrvatska doživljava promjene unutar politike kada na desnicu zamjenjuje koalicija između centra i ljevice što je donijelo i promjene na pogled oko pozicioniranja Hrvatske. Euroatlanske integracije ostaju prioritet novoj vlasti ali i regionalna suradnja, pozicioniranje Hrvatske na Balkanu dobiju značaj što su pokazali prioriteti Ministarstva vanjskih i evropskih poslova Hrvatske u prethodnim mandatima.

Sveta Stolica, još od sticanja nezavisnosti i rekognicije Republike Hrvatske od strane drugih zemalja, na čelu sa tadašnjim papom Ivanom Pavlom II zalagala se i predstavljala partnera za novonastalu nezavisnu zemlju. Nakon pomoći tokom rata, Sveta Stolica nastavlja pomagati i biti uz Hrvatsku i njen narod. Posebnu podršku pružila je u integracijama Hrvatske u Evropsko vijeće i Evropsku Uniju što su pokazivali i papa Ivan u svom drugom i trećem pohodu u Hrvatsku te njegov nasljednik papa Benedikt XVI u posjeti Hrvatskoj 2011. Godine. U oba mandata, stav Svetе stolice bio je da Hrvatska pripada Evropi i da su Hrvati jedni od najstarijih katolika na prostoru Evrope. U novembru 1996. godine Hrvatska postaje članica Vijeća Evrope, 2009. godine članica NATO-a dok je 2013. godine postala članica Evropske Unije.

Historija prostora Republike Hrvatske obuhvatala je mnogobrojne kulture i nacije tako i religije. Katoličanstvo u Hrvatskoj pojавilo se tokom 7. stoljeća i tokom historije postala

najzastupljenija religija u Hrvatskoj što ostavlja mnogobrojne vjerske objekte koje su ostale netaknute stoljećima. Takvi objekti postaju turistička atrakcija što Hrvatskoj pored mora danas dovodi mnogobrojne turiste iz cijelog svijeta. Mnogobrojne katedrale stare stotinama godina predstavljaju pravu atrakciju koje svojim izgledom i arhitekturom privlače mnogobrojne turiste, kako katolike tako i pripadnike drugih religija. Neke od ovih katedrala svrstane su pod UNESCO-vu kulturnu svjetsku baštinu, a to su: katedrala Svetog Jakova u Šibeniku, katedrala Svetog Dujma koja je dio Dioklecianove palače u Splitu, Crkva Svetog Vlaha, katedrala i tri velika samostana koji su dio starog grada Straduna u Dubrovniku.

Još jedan od primjera gdje katoličanstvo utiče na turizam i promociju Hrvatske u svijetu predstavljaju mnogobrojne religijske manifestacije od kojih je najznačajniji advent u Zagrebu. Adventi se organizuju u mnogim gradovima gdje živi većinski katoličko stanovništvo. Advent u Zagrebu predstavlja božićni market koji je proteklih godina jedan od najpopularnijih i najljepših u Evropi. Danas zagrebački advent predstavlja pravu turističku atrakciju koja dovodi mnogobrojne turiste širom svijeta u Zagreb ali i druge gradove Hrvatske gdje se organizuju božićni marketi te promoviše hrvatsku kulturu i baštinu.

4.3.3 Diplomatski odnosi Republike Hrvatske i Svetе Stolice

Vatikan, svojom međunarodno priznatnom ulogom u svijetu kroz historiju zagovarao je i vodio napore za priznavanje nezavisnosti mnogih država. Takva je situacija bila sa Republikom Hrvatskom za čije je stjecanje nezavisnosti upravo Vatikan bio među glavnim svjetskim akterima. Nakon priznanja nezavisnosti, Republika Hrvatska uspostavila je diplomatske odnose sa Svetom Stolicom 8. februara 1992. godine te od tada ova dva međunarodna pravna aktera grade dobre bilateralne odnose koji se pokazuju bilateralnim ugovorima, posjetama Pape u Replubliku Hrvatsku ali i mnogobrojnim posjetama državnih zvaničnika.

Prva posjeta Pape Ivana Pavla II desila se u vrijeme oružanih sukoba na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine, u septembru 1994. godine. Iako je bilo planirano da će Papa posjetiti i Beograd i Sarajevo to se nije desilo. Posjeti Pape u Zagrebu prisustovalo je oko milion Hrvata kada je na zagrebačkom hipodromu održana misa. Papa je na misi poručio "Danas sam ovdje, u hrvatskoj zemlji kao goloruki hodočasnik Kristova Evangelja koje je navještaj ljubavi, slove i mira" te je stalno upozoravao međunarodnu zajednicu da oružano nasilje nad Hrvatskom obeščaćuje Europu i svijet. Papa je u posjeti Hrvatskoj pozivao na mir i okončanje sukoba u

Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj te da se gradi sloga na načelima jednakosti i bratstva koje je prije podjela povezivalo narode bivše Jugoslavije.

Druga posjeta Pape Ivana Pavla II desila se u oktobru 1998. godine kada je posjetio Zagreb i Split kao nastavak prvog pohoda 1994. godine. Ova posjeta Republici Hrvatskoj i stanovnicima Hrvatske (katolicima) bila je jako važna zbog proglašenja blaženim kardinala Alojzija Stjepinca kao mučenika katoličke crkve i jednog od najvećih hrvatskih crkvenih velikodostojnjika.

U Zagrebu se Papa susreo sa mladima Hrvatske gdje je izrazio želju da se u Hrvatskoj priznavaju i prihvataju temeljna ljudska prava, počevši od prava na život.

Istog dana Papa se u Nuncijaturi u Zagrebu susreo s predstavnicima ustanova iz svijeta kulture. U svom obraćanju predstavnicima svijeta kulture Papa je primijetio kako se u Hrvatskoj, jednako kao i u Europi i ostalim dijelovima svijeta, događaju velike promjene. Na te je promjene, dodao je Papa, potrebno dati prikladan odgovor, a taj odgovor mora biti "plod promišljanja prave istine o čovjeku i potrebe poštivanja moralnih vrijednosti upisanih u njegovu narav". "Nema uistinu pravoga napretka bez poštivanja etičkoga opsega kulture, znanstvenog istraživanja i cjelokupne ljudske djelatnosti."⁴⁶

U Splitu, Papa se susreo sa predstavnicima biskupske konferencije Hrvatske i Bosne i Hercegovine kojima je poručio da se drže zajedništva nakon čega je posjetio otok Solin i svetište Gospe gdje je završio drugi pohod u Hrvatskoj.

Treći pohod Pape Ivana Pavla II u Hrvatsku desio se u junu, 2003. godine i bio je to 100. papin pohod. Ovaj pohod bio je i najduži pohod u Hrvatskoj gdje je Papa obišao skoro cijelu Hrvatsku te održao četiri mise - u Osijeku, Rijeci, Dubrovniku te Zadru. Ovim pohodom Papa je skrenuo pažnju svijetu o Hrvatskoj kao državi Srednje i Zapadne Evrope, odnosno katoličke zemlje te je podržao integraciju Hrvatske u Evropsku Uniju i druge međunarodne zajednice.

Nasljedenik Ivana Pavla II bio je Papa Benedikt XVI koji je u junu 2011. godine posjetio Hrvatsku. Papa se na ovom pohodu susreo sa mnogobrojnim državnim zvaničnicima, među kojima su bili predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović te premijerka Jadranka Kosor te

⁴⁶ "Drugi Pohod Pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj i Anegdote Iz Života Pape Ivana XXIII.", Zagrebačka nadbiskupija, accessed June 25, 2020, <http://www.zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/drugi-pohod-pape-ivana-pavla-ii-hrvatskoj-i-anegdote-iz-zivota-pape-ivana-xxiii>.

sa mnogoborojnim javnim ličnostima i predstavnicima katoličke crkve i drugih vjerskih zajednica. Papa je održao molitveno bdijenje sa mladima na Trgu Bana Jelačića u Zagrebu te misu na hipodromu na kojoj su prisustvovali mnogobrojni hrvatski katolici ali i pripadnici drugih religija. Posjeta Pape Benedikta XVI bila je značajna za Hrvatsku jer je privukla svjetsku pažnju u vremenu kada je Hrvatska bila kandidat za članstvo u Evropsku Uniju. Papa je podržao integracije Hrvatske u Evropsku Uniju te je istekao kako stanovništvo Hrvatske treba podržati integracije te kako je Hrvatska uvijek bila dio Evrope.

Sve četiri posjete Pape Ivana i Benedikta bile su značajne za Hrvatsku i njen narod. Sama posjeta Pape jednoj državi predstavlja veliki i značajan događaj na svjetskom nivou. U slučaju Hrvatske i njene politike nabrojani pohodi bili su važni u dva aspekta. Prvo, u jačanju međunarodnog subjektiviteta te okončanju rata u periodu prve dvije posjete Pape Ivana Pavla II. Drugo, na putu članstva u Evropsku Uniju što su i Papa Ivan i Papa Benedikt XVI zagovarali i podržavali.

4.3.3.1 Bilateralni ugovori između Republike Hrvatske i Svetе stolice

Ugovori između Svetе Stolice i Republike Hrvatske stvaraju politički i pravni okvir za djelovanje Katoličke crkve u našoj zemlji: na taj način ona može izvršavati svoje poslanje u Republici Hrvatskoj poštujući njezine vjerske, kulturne i povijesne posebnosti. Treba naglasiti da Sveti Stolica predstavlja suverenu vlast i subjekat međunarodnog prava, upravno tijelo i središte Katoličke crkve, dok država Vatikan u pravnom smislu ne predstavlja Katoličku crkvu, nego papinsku državu koja jamči nezavisnost papi i središnjoj crkvenoj upravi (Rimskoj kuriji) s obzirom na Italiju. Posebnost subjektiviteta Države Vatikanskog Grada jeste da njegove interese u međunarodnim odnosima štiti diplomatska služba Svetе Stolice (ona danas zaključuje međunarodne ugovore za Vatikanski Grad), odnosno činjenica što nema vlastitu diplomaciju, govori o posebnosti njegovog subjektiviteta kojem se pridodaje oznaka *sui generis*.⁴⁷

Od uspostavljanja diplomatskih odnosa ukupno je potpisano četiri bilateralna ugovora i to:

- Ugovor između Svetе Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture; ratificiran 24. januara 1997.godine. Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture zasnovan je na slobodi i pravu roditelja na odgoj djeteta te podrazumijeva jamčenje katoličkog vjeroauka u školama i ostalim obrazovnim institucijama na temelju slobode izbora.

⁴⁷ Lušić, Tajana. "UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE", 2002, https://doi.org/http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/lusic_tajana.pdf.

- Ugovor između Svetе stolice i Republike Hrvatske o dušebrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske; ratificiran 24. januara 1997.godine. Ugovorom o dušebrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske osnovan je vojni ordinarijat na čelu kojeg se nalazi vojni ordinarij sa sjedištem u Zagrebu.
- Ugovor između Svetе stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima; ratificiran 9. februara 1997.godine. Ugovorom o pravnim pitanjima reguliše se odnos između Katoličke crkve i države Hrvatske. Ti se odnosi temelje na načelu neovisnosti i samostalnosti i crkve i države, i to svake u svom poretku.
- Ugovor između Svetе stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima; ratificiran 4.decembra 1998.godine. Ugovor o gospodarskim pitanjima odnosio se na povrat imovine katoličke crkve oduzete u vrijeme komunističkog režima, te na novčanu pomoć (posredna i neposredna) crkvi od strane države.

Ugovori te posjete pape Ivana Pavla II i Benedikta XVI pokazatelji su dobrih i funkcionalnih odnosa između Republike Hrvatske i Svetе Stolice kao dva subjekta međunarodnog prava od uspostavljanja diplomatskih odnosa do danas. Iako je proteklih godina bilo nesuglasica unutar crkve, odnosi Svetе Stolice i Republike Hrvatske ostaju na čvrstom bilateralnom nivou te ostaju predstavnici katoličanstva u Evropi i svijetu.

Od sticanja nezavisnosti do danas religija, odnosno katoličanstvo u Republici Hrvatskoj ima bitnu fuknciju kako u gradnji nacionalnog identiteta unutar države tako i na sliku Hrvatske kao katoličke zemlje u svijetu koja je dio svjetske katoličke zajednice. Iako je po ugovorima u ustavu katolička crkva odvojena i nezavisna od države i obratno,samim tim i od diplomatijske Republike Hrvatske u praksi katoličanstvo ali i druge religije razlog su važnih događaja u historiji Hrvatske i njenje unutrašnje i vanjske politike. Papinske posjete, bilateralni odnosi i ugovori između Svetе Stolice i Republike Hrvatske, ali i kulturna baština te mnogobrojni vjerski i kulturni događaji uključivali su diplomatske aktivnosti te hrvatske i diplamate zemalja sa kojima Hrvatska ima uspostavljene diplomatske odnose. Jedan od takvih primjera je bila proslava 25. godišnjice od uspostave diplomatskih odnosa Svetе Stolice i Izrela u Hrvatskoj 2019.godine povodom koje je bila organizovana emisija „Argumenti Hrvatskoga katoličkog radija“ u kojoj su sudjelovali veleposlanik Države Izrael u Republici Hrvatskoj,

njegova ekselencija Ilan Mor i rektor Hrvatskog katoličkog sveučilišta prof. dr. sc. Željko Tanjić.⁴⁸ Ambasador Mor i profesor Tanjić razgovarali su o dobrim odnosima između Izraela i Republike Hrvatske ali i odnosima Izraela i Svetе stolice, o posjeti pape Franje Izraelu te o dešavanjima u svijetu i dijalogu između religija. Ovakav događaj jedan je u nizu koji govori o važnosti i aktuelnosti religije u diplomaciji kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj.

⁴⁸ "Argumenti o Obilježavanju 25. Obljetnice Uspostave Diplomatskih Odnosa Svete Stolice i Države Izrael," IKA, November 5, 2019, <https://ika.hkm.hr/vijesti/argumenti-o-obiljezavanju-25-obiljetnice-uspostave-diplomatskih-odnosa-svete-stolice-i-drzave-izrael/>.

POGLAVLJE IV

5.0 Završno poglavlje

Nakon teorijskog istraživanja i općeg uvida na uticaj religije na diplomaciju kroz historiju u svijetu te u zemljama bivše Jugoslavije, odnosno Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj kao studijama slučaja slijedi komparacija istih, odgovaranje na postavljene hipoteze te zaključna razmatranja rada.

5.1 Komparacija studija slučaja

Disolucijom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koja je počela 1991. godine tadašnje Federacije postaju nezavisne države počevši od Hrvatske, Slovenije i Makedonije (danas, Sjeverne Makedonije) zatim Bosne i Hercegovine dok su Srbija i Crna Gora ostale u savezu formirajući Federativnu Republiku Jugoslaviju. Disolucija bivše savezne države dovodi do oružanih sukoba na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine koji traju od 1991. do 1995. godine. Sve navedene države imale su svoj put uspostavljanja nezavisnosti i državnosti nakon 1991. godine, Slovenija i Makedonija mirniji dok su Srbija i Crna Gora, Bosna i Hercegovina te Hrvatska bile zahvaćene težim putem, odnosno sukobom koji im donosi mnogobrojne probleme u narednim godinama. Neki od tih problema ostaju neriješeni i nakon 25. godina od sukoba. Religija nakon potisnutog uticaja tokom socijalističkog režima vraća svoju ulogu u privatnom i javnom životu te u unutrašnjim i vanjskim politikama navedenih zemalja. Ta važnost religije ne samo da se vraća u zemljama bivše Jugoslavije već u cijelom svijetu te postaje važna karika u međunarodnim odnosima. Kao jedan od ciljeva ovog rada naveo sam komparaciju uloge religije u diplomatijama Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske. Islam, katoličanstvo te pravoslavlje najzastupljenije su religije u navedenim zemljama te nakon raspada Jugoslavije do danas postaju važan faktor u javnoj i privatnoj sferi. Svaka od ove tri religije posjeduje svoje karakteristike po kojima se razlikuju ali i sličnosti što se odražava i na njihov uticaj na diplomaciju u ovim zemljama. Republika Hrvatska većinski je katolička zemlja, Republika Srbija pravoslavna dok je Bosna i Hercegovina i katolička i pravoslavna ali i muslimanska zemlja što je čini posebnim slučajem. Postoje sličnosti u sve tri zemlje studije slučaja i uticaja religije na njihovu diplomaciju a to su: a) religija kao jedan od glavnih faktora u izgradnji nacionalnosti i nacionalnih identiteta: nakon raspada socijalističkog režima religija postaje jedan od ključnih faktora na izgradnji nacionalnog identiteta kod ljudi te jedan od ključnih alata nacionalnih politika u periodu

sukoba na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Katoličanstvo je predstavljalo glavni stub na izgradnji hrvatske nacionalnosti te izgradnji državnosti kao katoličke zemlje koja pripada srednjoj Evropi odnosno katoličkim evropskim zemljama. U Bosni i Hercegovini uspostaljanje islamske zajednice gradi identitet kod bosanskih muslimana koji postaju Bošnjaci što im povećava osječaj pripadnosti i vezanosti za Bosnu i Hercegovinu, kao starosjedioci njenog područja koji su preuzeli islam u vrijeme Osmanlijskog carstva. Bosanski Hrvati i bosanski Srbiji predstavljali su katoličko odnosno pravoslavno stanovništvo koji sa bosanskim muslimanima čine tri konstitutivna naroda zasnovanih čiji su identiteti zasnovani na religiji. Tadašnje politike, sukobi i ostala dešavanja dovode do gubljenja osječaja pripadnosti Bosni i Hercegovini kod bosanskih Srba i Hrvata te pripadnosti Srbiji odnosno Hrvatskoj. Taj problem ostaje prisutan do danas u Bosni i Hercegovini. U Srbiji uloga pravoslavne crkve i pravoslavlja predstavljala je jedan od stubova nacionalne politike koja je bila vođena ciljem da svi pravoslavci žive u jednoj državi. Mnogi pravoslavci živjeli su na cijeloj teritoriji bivše Jugoslavije, posebno na teritoriji Hrvatske i Bosne i Hercegovine što je bio jedan od povoda za sukobe.

b) religija i religijski predstavnici kao medijatori i izvor pomoći tokom ratnog perioda: mnogobrojni su primjeri religijskih predstavnika koji su svojim naporima imali ulogu medijatora između zaračenih strana, koji su pozivali na dijalog i mirno rješavanje sukoba, te osuđivali zločine. Primjer tome su mnogobrojni sastanci između religijskih vođa ali i sa vodećim političarima tokom sukoba, aktovnosti i napori religijskih predstavnika u humanitarnoj pomoći ali i njihov uticaj na vanjske aktere, od kojih najzanicajniji događaj predstavlja posjeta pape Ivana Pavla II u Hrvatsku 1994. godine. Religije su predstavljale jedan od izvora humanitarnih pomoći tokom sukoba koje su svojim članstvom u svjetskim religijskim zajednicama te dobri odnosima sa vjerskim zajednicama pojedinačnih zemalja svijeta donosile mnogobrojne donacije državama ali i stanovnicima zahvaćenim sukobima. Još jedna od uloga religija predstavljala je brigu o izbjeglicama te migrantima iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske.

c) religije kao primjer ponovnog suživota i dijaloga: nakon sukoba nekad bratske zemlje koje su živjele u jednoj državi našle su se sa mnogobrojnim izazovima među kojima su i porušeni i zategnuti odnosi između Bošnjaka, Srba i Hrvata. Religije u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj iako su u određenim periodima podržavale tadašnje politike, pozivale su na mir i suživot te okončanje sukoba mirnim dijaloškim putem. Takva praksa među religijama i religijskim predstavnicima ostaje i nakon sukoba što pokazuju mnogobrojne aktivnosti i

događaji. Jedan od takvih primjera je uspostavljanje međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini čiji je cilj dijaloškim i moralnim putem uspostaviti suživot i mir među Bosancima ali i na regionalnom nivou. Ulogu u uspostavljanju mira i suživota nakon sukoba imala je i Sveta Stolica, a posjetama pape Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koje su se desile nakon 1995. godine prisustvovali su predstavnici svih religijskih zajednica, politički predstavnici ali i stanovnici. Obnova religijskih objekata pokazuju poboljšanje regionalnih ali i bilateralnih odnosa Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske gdje vlade navedenih zemalja pomažu u obnovi što dovodi do vraćanja izbjeglica u rodna naselja, poštovanja drugih te uspostavljanja ponovnih dobrih odnosa.

d) religija kao meka moć diplomatičke politike: korištenje kulturnih i ekonomskih resursa za diplomatske ciljeve u međunarodnim odnosima poznato je pod nazivom „meka moć“. Religija na prostoru zapadnog Balkana kroz historiju ostavljala je uticaj na kulture naroda i današnjih zemalja. Tokom vremena islam, pravoslavlje i katoličanstvo utemeljuju se na prostoru Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske i njihovog stanovništva što je dovelo do gradnje mnogobrojnih vjerskih objekata. Ti objekti danas predstavljaju turističke atrakcije te su dio UNESCO-ve svjetske baštine. Pored vjerskih objekata i atrakcija, brojni vjerski događaji i manifestacije poput konferencija, seminara i praznika dovode mnogobrojne turiste ali i vjerske te političke lidere i uticajne individualce. Poštivanje religijskih manira u diplomatskim aktivnostima i protokolima predstavlja još jedan primjer uloge religije na diplomaciju.

e)bilateralni odnosi sa Svetom Stolicom: nakon disolucije Jugoslavije, u sticanju nezavisnosti država nasljednica, važnu ulogu imala je Sveta Stolica koja je svojim diplomatskim naporima uticala na međunarodnu zajednicu za priznanje novih država. Sveta Stolica bila je i jedan od medijatora u okončanju oružanih sukoba koji su uslijedili u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj mirnim putem te je svojim aktivnostima pozivala na dijalog i poštovanje drugih religija na regionalnom nivou. U februaru, 1992. godine Sveta Stolica uspostavlja diplomatske odnose sa Republikom Hrvatskom, u augustu iste godine sa Bosnom i Hercegovinom dok diplomatski odnosi sa Republikom Srbijom postoje od vremena Jugoslavije, odnosno uspostavljeni su u junu 1966. Godine. Vrhunac dobrih bilateralnih odnosa Svetе Stolice sa navedenim zemljama pokazuje se u posjetama papa u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku ali i najavljenoj posjeti trenutnog pape u Republiku Srbiju te posjete najvećih državnih službenika i predstavnika Svetoj Stolici i državi Vatikan.

f) angažovanost u međunarodnoj borbi protiv terorizma zasnovanog na religiji: Republika Srbija, Bosna i Hercegovina i Republika Hrvatska na državnom te na međunarodnom nivou uključene su u borbu protiv terorizma i ekstremizma koji se povezuju sa religijom i religijskim motivima. Borba protiv terorizma u navedenim zemljama dio je ciljeva rada ministarstava unutrašnjih te vanjskih poslova.

Postoje i razlike u uticaju religija na diplomatije zemalja studija slučaja odnosno karakteristike koje se vežu pojedinačno za zemlje. Poseban slučaj predstavlja Bosna i Hercegovina koja je jedna od zemalja sa najkomplikovanim političkim sistemom u svijetu, građenom sa tri konstitutivna naroda koji su zasnovani na islamu, katoličanstvu i pravoslavlju. Nakon sukoba religija postaje važan faktor u javnom i privatnom životu stanovništva ali i politika koje se okreću nacionalizmu kao izvoru masovne podrške. Takav državni sistem uspostavljen Deytonskim mirovnim sporazumom ostaje aktivan do danas sa tri konstitutivna naroda zastupljenim u državnim institucijama i kreiranju unutrašnje i vanjske politike. Takva podjela donosi poteškoće u radu i funkcionisanju navedenih institucija odnosno kreiranju politika sa različitim pogledima i ciljevima koji se pokazuju u kretnji ka euroatlanskim integracijama Bosne i Hercegovine. Uloga religije u diplomatičkoj politici Bosne i Hercegovine ogleda se i u izboru bosanskohercegovačkih diplomata gdje se izbor istih svodi na predsjedavajuće članove predsjedništva što je regulisano ustavom. Praksa izbora dovodi do toga da predsjedavajući biraju osobe bliske sebi, odnosno osobe iste nacionalne pripadnosti što stvara dva problema. Prvo, takav način izbora diplomatskog kadra znači da manjine poput jevreja i romi nemaju mogućnosti da budu na takvim državnim funkcijama jer nemaju svog predsjedavajućeg u predsjedništvu. Zbog pitanja manjina i njihove uloge u najvišim državnim institucijama pokrenuta je tužba i kasnije usvojena presuda Sejdić-Finci na Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu. Ustavom Bosne i Hercegovine samo konstitutivni narodi mogu biti članovi predsjedništva i doma naroda BiH, međutim u praksi takav je slučaj i sa drugim državnim institucijama. Iako je presuđeno u korist manjina, do implementacije nije došlo, manjine ostaju diskriminirane dok se ugled države u svijetu narušava kao države koja takvim postupkom ne poštuje osnovna ljudska prava. Drugi problem izbora diplomata na osnovu bliskosti predsjedavajućima je problem nestručnosti, odnosno imenovanja diplomata koji su stručni i uticajni ljudi ali u drugim sektorima, ne u diplomatičkoj i međunarodnim odnosima.

Uticaj religije na diplomatiju Republike Srbije najviše se pokazuje u uticaju Srpske pravoslavne crkve i njenom djelovanju na državu. Iako je Srbija sekularna država, praksa pravoslavnih crkava u svijetu je da su blisko vezane za države u kojima su najzastupljenije

odnosno za pravoslavno stanovništvo što je slučaj i sa Republikom Srbijom. Tokom prošlog stoljeća, odnosno u vrijeme Jugoslavije, pravoslavci iz Srbije nastanili su se širom bivše savezne države, a time je i Srpska pravoslavna crkva širila svoje uticaje van teritorija Srbije, miješala se sa pravoslavnim zajednicama susjednih zemalja. Nakon raspada Jugoslavije te sticanja nezavisnosti država nasljednica, religija postaje važan faktor u tadašnjoj politici Republike Srbije čiji je cilj bio ujedinjenje svih teritorija gdje su živjeli srpski pravoslavci. Pored sukoba koji su uslijedili, dolazi do pojave autokefalnosti pravoslavnih crkava, posebno u Sjevernoj Makedoniji i trenutno u Crnoj Gori što je dovelo i do diplomatskih sporova sa Republikom Srbijom. Pored regionalnih odnosa, SPC se u proteklim godinama našla i na međunarodnom nivou, odnosno u sporovima sa Rumunskom te Ukrajinskom pravoslavnom crkvom koji su pored religijskih predstavnika uključivao i političke i diplomatske predstavnike. Navedi događaji pokazuju na važnost pravoslave crkve u Srbiji, političkim i državnim institucijama te pojedincima i njenu angažovanost na državnom ali i međunarodnom nivou.

Slučaj Republike Hrvatske karakteriše uticaj katoličanstva na izgradnju identiteta i regionalnog pozicioniranja. Katoličanstvo postaje važan faktor u sticanju nezavisnosti i izgradnji nacionalnog identiteta kod hrvatskog stanovništva koje je većinski katoličko. Nakon sticanja nezavisnosti katolička crkva uz podršku Svetе Stolice prikazuje Republiku Hrvatsku kao katoličku državu koja je postojala prije Jugoslavije i komunističkog režima te je bila dio evropskih katoličkih zemalja koje se bile pozicionirane kao zemlje Zapadne i Srednje Evrope poput Italije, Francuske, Njemačke, Austrije. Podrška Svetе Stolice predstavljala je jedan od faktora koji su rezultirali pozitivnim i uspješnim euroatlanskim integracijama Republike Hrvatske koja je danas članica NATO-a i Evropske Unije.

5.2 Provjera generalne i popratnih hipoteza

Nakon teorijskog istraživanja nužno je provjeriti te odgovoriti na generalnu te popratne hipoteze.

Generalna hipoteza glasila je: „Religija ima značajan uticaj na diplomatiju i diplomatske predstavnike (u svijetu te u zemljama navedenim kao studije slučaja)“. Teorijskim istraživanjem koje sam proveo te predstavio opći uvid na uticaj religije na diplomatiju i diplomatske predstavnike u svijetu te u zemljama bivše Jugoslavije sa fokusom na Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Srbiju, generalna hipoteza ispostavila se tačna. Religija se povezuje sa diplomatijom od njenog nastanka, a danas ne samo da je jedan od bitnih faktora u

međunarodnim odnosima već je i dio identiteta odnosno personalnih karakteristika diplomata. Raspad Jugoslavije vraća značaj religije koja postaje jedan od temelja nacionalnih identiteta, odnosno nacionalnih politika koje su rezultirale nezavisnošću zemalja nasljednica ali i oružanim sukobima. Period nakon sukoba religija ostaje važan faktor u zemljama studije slučaja, u uspostavljanju ponovnog dijaloga, bilateralnih, multilateralnih, regionalnih ali i međunarodnih odnosa.

Popratne hipoteze:

- 1) Religija i diplomacija pozivaju na dobre odnose, mir i harmoniju, dobro i moralno ponašanje, poštivanje drugačijih; Diplomacija predstavlja dobre odnose između zemalja, odnosno međunarodnih organizacija koje su subjekat međunarodnog prava. Kada su odnosi između država zategnuti ili su u sukobu tada se diplomatski odnosi prekidaju što govori o tome da se diplomacija odnosi samo na dobre i mirne odnose, vođene kulturom i diplomatskim protokolom koji je zasnovan na moralnom ponašanju. Takve su karakteristike i religija, u slučaju ovog magistarskog rada (islam, katoličanstvo te pravoslavlje) koje pozivaju na mir i harmoniju u svijetu, poštivanje drugačijih od sebe i drugih religija te moralno ponašanje. Ove karakteristike i diplomacije i religije potvrđuju navedenu popratnu hipotezu.
- 2) Različite religije imaju različit uticaj na diplomaciju; navedena popratna hipoteza potvrđuje se s obzirom na različitosti prikazanim u studijama slučaja gdje islam, pravoslavlje i katoličanstvo imaju svoje karakteristike u državama gdje su najzastupljenije. Primjer tome je Katolička crkva koja ima svoj međunarodni subjektivitet i suverenost. Drugi primjer predstavlja pravoslavlje, odnosno pravoslavne crkve koje je vezane za države u kojima je pravoslavlje najzastupljenije što pokazuje slučaj Republike Srbije.
- 3) Uticaj religije na diplomaciju vremenom se mijenja (zavisno od perioda); Pojava sekularizma nakon renesansnog perioda, komunističkih režima koji su odbacivali religiju iz javnog života, terorizam zasnovan na religiji koji se pojavljuje u modernom dobu mijenjaju značaj i uticaj religije na diplomaciju i međunarodne odnose tokom historije što potvrđuje navedenu hipotezu.
- 4) Raspad socijalističkog režima vraća značaj religije u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj: raspadom Jugoslavije i socijalističkog režima religija ponovo postaje važan faktor u javnom i privatnom životu te u politikama, vanjskim i unutrašnjim država nasljednica među kojima su Republika Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Republika Srbija. Religija postaje

glavni faktor u izgradnji identiteta novih država i njihovih politika tokom oružanih sukoba koji su uslijedili disolucijom Jugoslavije ali ostaje i poslije sukoba. Tokom ratnog perioda uticaj religije na diplomaciju ogledao se i u izvoru mnogobrojnih pomoći, vodeći mnogobrojne diplomatske napore i vezom sa religijskim zajednicama širom svijeta te u vidu mediatorskih aktivnosti religijskih predstavnika. Nakon sukoba religije su predstavljale jedne od aktera koji su radili na uspostavljanju ponovnog suživota i dijaloga na regionalnom nivou i bilateralnim odnosima studija slučaja. Pored te funkcije religija postaje kao oblik meke moći diplomatija Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije u vidu kulturnog bogatstva i članstva u religijskim organizacijama ali postaje i razlog diplomatskih sporova. Borba protiv terorizma zasnovanog na vjeri cilj je kako unutrašnjih tako i vanjskih politika navedenih zemalja. Navedeni primjeri potvrđuju ovu popratnu hipotezu.

Nakon provjeravanja hipozeta slijedi zaključno razmatranje te popis literature korištene u pisanju rada:

5.3 ZAKLJUČAK

Kao ciljevi rada navedeni su bili ispitati historiju odnosa religije i diplomacije, te prikazati opći uvid uticaja religija (islam, katoličanstvo i pravoslavlje) na diplomaciju, diplomate i njihovo ponašanje u svijetu nakon čega je uslijedila analiza studija slučaja. Još od nastanka prvih prvih oblika država, pojavljuje se potreba za odnosima među njima, odnosno prvi oblici diplomacije koji su se vremenom unaprijeđivali i postali diplomatom kakvu danas poznajemo. Religija je predstavljala važan faktor u tadašnjim državama ali i životima ljudi te se ta važnost odnosila i na tadašnju diplomaciju i diplomatske predstavnike čime je stvorena vezanost religije i diplomacije. Katoličanstvo, pravoslavlje i islam pojavljuju se kao religije zasnovane na moralnim principima, vođenjem dijaloga, poštivanjem drugačijih te zajedničkom životu među narodima i religijama. Stvorene u periodu kada su postojala carstva koja su se širila područjima Evrope, Azije i Afrike, islam, pravoslavlje i katoličanstvo širile su svoje kulture i običaje i postale važan faktor u odnosima između država i naroda. Pojava sekularizma nakon srednjeg vijeka smanjuje važnost religije u međunarodnim odnosima, većinom u katoličkim zemljama dok je islam predstavljao stub Osmanskog carstva koje se teritorijalno širilo te tako širilo i islamsku kulturu. Dvadeseti vijek donio je velike promjene u međunarodnim odnosima. Pojava komunizma i liberalizma, svjetski ratovi i turbulentne promjene u međunarodnim odnosima potisnule su ulogu i značaj religije u diplomaciji. Smatralo se da je sekularizam u potpunosti izbacio religiju iz politika država, javnog života,

međunarodnih odnosa, međutim to se mijenja krajem dvadesetog stoljeća. Globalizacija, pojava interneta, raspad komunističkih režima, pojava terorizma zasnovanog na religiji, pojava međunarodnih religijskih organizacija faktori su koji su religiji vratili važnost kako u međunarodnim odnosima tako i u samim državama. U većini zemljama koje su nastajale nakon raspada komunističkih režima religija je predstavljala glavni pokretač masa i naciolanih politika te je postala stub nacionalnih identiteta novih država. Takvu ulogu religija je imala i u zemljama bivše Jugoslavije, a kroz studije slučaja (Bosnu i Hercegovinu, Republiku Srbiju i Republiku Hrvatsku) uvidjeli smo i na koji način se ta uloga religije manifestirala. Promjene i dešavanja koja su se pojavila krajem dvadesetog stoljeća na teritoriji bivše Jugoslavije ali i u svijetu religiju postavljaju kao jednu od ključnih tema u međunarodnim, regionalnim, bilateralnim i multilateralnim odnosima. Terorizam zasnovan na religiji, teroristički napadi i terorističke organizacije, pojava religijskih međunarodnih organizacija, internet i komunikacije kojima se religijski uticaj lahko širi cijelim svijetom te sve veća važnost religijskih vođa i religijskih predstavnika te religijskih vrijednosti koje utiču na diplomatske predstavnike i njihovo ponašanje, faktori su koji religiju u 21. stoljeću čine važnijom nego ikad te grade njenu ulogu u budućnosti.

POPIS LITERATURE:

Knjige:

Berković Svjetlan. Diplomacija i Diplomatska Profesija. Dubrovnik: Urban - Media, 2006.

Johnston, Douglas. Faith-Based Diplomacy Trumping Realpolitik. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Little, David. Peacemakers in Action: Profiles in Religious Conflict Resolution. Cambridge: Cambridge University Press, 2016

Pašić Mirza. *Diplomatija*. Sarajevo: Šahinpašić, 2008.

Radeljić Branislav, and Topić Martina. Religion in the Post-Yugoslav Context. Lanham: Lexington Books, 2015.

Thomas, Scott M. The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations: the Struggle for the Soul of the Twenty-First Century. New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Tomanić Milorad. *Srpska Crkva u Ratu i Ratovi u Njoj*. Beograd: Medijska knjižara krug, 2001.

Seib, Philip. *Religion and Public Diplomacy*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.

Članci:

Abazovic, Dino. Seizovic, Zarije.: „Country Specific Report: Conflict Settlement Agreement Bosnia”, 2007.” Academia.edu.

Bakrač V., Blagojević M.: Religija i sloboda u Crnoj Gori.

<http://www.ceir.co.rs/ojs/index.php/religija/article/download/44/56>

Bogešić, Robert. „Katoličke crkve i diplomacija“. Biblijski institut, 2013.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=224715>

Byrnes, Timothy A. “Sovereignty, Supranationalism, and Soft Power: The Holy See in International Relations.” The Review of Faith & International Affairs 15, no. 4 (2017): 6–20. <https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1392140>.

Lušić ,Tajana. *UGOVORI IZMEĐU SVETE STOLICE I REPUBLIKE HRVATSKE*, 2002.

https://doi.org/http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/lusic_tajana.pdf.

Marshall, Jennifer A., and Thomas F. Farr. “Public Diplomacy in an Age of Faith.” Toward a New Public Diplomacy, 2009, 195–216.

Marinović Bobinac, Ankica. “KOMPARATIVNA ANALIZA KURIKULUMA ZA RELIGIJSKO OBRAZOVANJE: PRIMJER ČETIRI KATOLIČKE ZEMLJE.” Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2007.

Radić, Radmila. "Srpska Pravoslavna Crkva Tokom 90-Ih." Poznańskie Studia Slawistyczne, no. 10 (2016): 257.

Stempel, John D. Faith and Diplomacy in the International System. Patterson School of Diplomacy and International Commerce, March 2000.
https://www.uky.edu/~stempel/pdf/FaithDip&Int_syst_2_00.pdf

Thomas, Scott. "Diplomacy and Religion." *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, 2017.

Thomas Bremer, "Croatian Catholic Church and Its Role in Politics and Society," *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 30.

Vukomanović, Milan. "The Serbian Orthodox Church as a Political Actor in the Aftermath of October 5, 2000." *Politics and Religion* 1, no. 2 (2008).
<https://doi.org/10.1017/s1755048308000199>.

Publikacije:

Janjić, Dušan. „Kosovo između sukoba i dijaloga“ (Etnički sukob i kriza identiteta: Srpsko–albanski odnosi). Forum za etničke odnose, Beograd 2005. <https://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/02/Kosovo-izme%C4%91u-sukoba-i-dijaloga-srb.pdf>

Kulundžić, Z. Vuletić, D. Maglić, D. Kapetanović, A. Kušljugić, M. Dizdarević, Z. „Diplomacija BiH, realnosti i potrebe“. Analiza uzroka krize identiteta vanjske politike i diplomacije BiH. Vanjskopolitička inicijativa BiH. Sarajevo, oktobar 2005.
http://vpi.ba/wp-content/uploads/2016/05/Diplomacija_BiH_realnosti_i_potrebe.pdf

Gotal, Mihovil. „Kulturna Diplomacija Republike Hrvatske“ diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet. Zagreb 2015.
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6133/1/Gotal.pdf>

Internetski izvori:

Enciklopedije:

Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica, inc. <https://www.britannica.com/>.

Oxford Research Encyclopedia of International Studies." Oxford Research Encyclopedias. <https://oxfordre.com/>

Web stranice:

“Argumenti o Obilježavanju 25. Obljetnice Uspostave Diplomatskih Odnosa Svete Stolice i Države Izrael.” IKA, November 5, 2019. <https://ika.hkm.hr/vijesti/argumenti-o-obiljezavanju-25-obljetnice-uspostave-diplomatskih-odnosa-svete-stolice-i-drzave-izrael/>.

Arnautović, Marija. "Nekvalifikovanost Kao Kvalifikacija Za Diplomatiju BiH." Radio Slobodna Evropa. Radio Slobodna Evropa, August 23, 2017. <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-diplomatija/28692263.html>.

Baker, Nigel. "Training Diplomats to Understand Religion." Foreign Office Blogs, November 4, 2016. <https://blogs.fco.gov.uk/nigelbaker/2013/01/24/training-diplomats-to-understand-religion/>

„Croatia since Independence 1991-2018“.http://croatia.org/crown/content_images/2018/Croatia_1990-2018.pdf

“Diplomatski i Politički Odnos Islamskih Zemalja i Islamskih Konferencija Prema Ratu u BiH 1992-1995. Godine.” AKOS, September 7, 2018. <https://akos.ba/diplomatski-i-politicki-odnos-islamskih-zemalja-i-islamskih-konferencija-prema-ratu-u-bih-1992-1995-godine/>

“Drugi Pohod Pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj i Anegdote Iz Života Pape Ivana XXIII.” Zagrebačka nadbiskupija, May 2014. <http://www.zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/drugi-pohod-pape-ivana-pavla-ii-hrvatskoj-i-anegdote-iz-zivota-pape-ivana-xxiii>

‘Dvije Škole Pod Jednim Krovom’ - Najvidljiviji Primjer Diskriminacije u Području Obrazovanja u Bosni i Hercegovini.” OSCE. Organization for Security and Co-operation in Europe. Accessed July 9, 2020. <https://www.osce.org/hr/mission-to-bosnia-and-herzegovina/405002>.

Hodžić, Lejla. „Uloga religije u društвima Zapadnog Balkana, izvještaj sa konferencije“. Analitika – Centar za društvena istraživanja. Tirana 2019. <https://www.analitika.ba/sites/default/files/Uloga%20religije%20u%20drustvima%20Zapadnog%20Balkana.pdf>

Karabegović, Dženana. “Rezultati Dejtona: Nedovršena Država.” Radio Slobodna Evropa. Radio Slobodna Evropa, February 10, 2011. https://www.slobodnaevropa.org/a/tema_sedmice_dejtonski_sporazum_bih_politika/2283991.html

Kartaloff, Kiril P. “Papal Diplomacy.” historia.va, n.d. <http://www.historia.va/content/dam/scienzestoriche/documenti/sezionestoriadellachiesa/Papal%20Diplomacy%20CURRENT.pdf>

McDougall, Walter A. “Religion in Diplomatic History.” Foreign Policy Research Institute. Accessed July 9, 2020. <https://www.fpri.org/article/1998/03/religion-in-diplomatic-history/>.

Muminović, Alija. “ZNAČAJ MEĐUNARODNOG PRIZNANJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE.” Bosnjaci.Net. <http://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=27628>.

„Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije“, n.d. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php?lang=lat>.

„Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine“, n.d.

http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/bilateralni_odnosi/datumi_priznanja_i_us_postave_diplomatskih_odnosa/?id=6

“Ministarstvo Vanjskih i Europskih Poslova RH.” MVEP, n.d. <http://www.mvep.hr/en/>.

“Misija i Vizija.” Hrvatski Caritas, n.d. <https://www.caritas.hr/misija-i-vizija/>.

“O Nama.” Hrvatska katolička misija London, October 26, 2018.

<https://hkmlondon.org/sample-page>

Papa Ivan Pavao II. u Sarajevu 1997. god., n.d. <http://vrhbosanska-nadbiskupija.org/wordpress/test1/povijest-nadbiskupije/papa-ivan-pavao-ii-u-sarajevu-1997-god/>

„Proces imenovanja ambasadora u Bosni i Hercegovini“. Fondacija Centar za javno pravo. http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Proces_imenovanja_ambasadora_u_BiH.pdf

“Početna.” Međureligijsko vijeće u Bosni i Hercegovini, n.d. <https://mrv.ba/>.

“Patrijarh Srpske Pravoslavne Crkve Primio Je Ambasadora.” La France en Serbie, 2020.

<https://rs.ambafrance.org/Nouvelle-traduction-Le-Patriarche-de-l-Eglise-orthodoxe-serbe-accueille-1>.

.Sevlian, Silva. “Faith Diplomacy: Religion and Global Publics Media Monitor Report.” PDIN Monitor | USC Center on Public Diplomacy. Accessed July 9, 2020. https://www.uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/faith-diplomacy-religion-and-global-publics-media-monitor-report.

.“Spomenici Pod Zaštitom UNESCO.” a, n.d. <https://www.camping.hr/hr/hrvatska/spomenici-unesco>.

“The Position of the Serbian Orthodox Church on the Church Crisis in Ukraine.” The Position of the Serbian Orthodox Church on the Church Crisis in Ukraine | Serbian Orthodox Church [Official web site], 2019.

http://www.spc.rs/eng/position_serbian_orthodox_church_church_crisis_ukraine.

“Tekstovi Ugovora Između Svetе Stolice i Republike Hrvatske.” Crkva u svijetu : Crkva u svijetu. Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, June 23, 1997. <https://hrcak.srce.hr/51447>.

“Treći Pohod Pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj.” Zagrebačka nadbiskupija, April 2014. <http://www.zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/treci-pohod-pape-ivana-pavla-ii-hrvatskoj>.

“Turska Delegacija Kod Reisu-l-Uleme.” Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, 2008. https://static.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=4951:turska-delegacija-kod-reisu-l-uleme&catid=40&Itemid=221.

Tuhina, Gjeraqina. "Šta Znači Pravno Obavezujući Sporazum Između Srbije i Kosova?" Radio Slobodna Evropa. Radio Slobodna Evropa, April 1, 2019. <https://www.slobodnaevropa.org/a/pravno-obavezujuci-sporazum-srbija-kosovo/29849698.html>.

"Vladika Grigorije: Patrijarh Pavle Mi Je Govorio Da Je Sudbina Kosova u Rukama Amerikanaca." ATV, May 11, 2019. <https://www.atvbl.com/vijesti/srbija/patrijarh-pavle-mi-je-govorio-da-je-sudbina-kosova-u-rukama-amerikanaca-11-5-2019>.

"Zbog Čega Su u Sporu Srpska i Rumunska Pravoslavna Crkva?" RTS. Radio televizija Srbije, July 2, 2016. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/2372831/zbog-cega-su-u-sporu-srpska-i-rumunska-pravoslavna-crkva.html>.

Novine, magazini i časopisi:

Akyol, Riada Asimovic. "Want to Cultivate a Liberal European Islam? Look to Bosnia." The Atlantic. Atlantic Media Company, January 13, 2019. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/01/bosnia-offers-model-liberal-european-islam/579529/>.

"Koji Su Uvjeti Za Izbor Bh. Diplomata?" Bljesak.info. Accessed July 9, 2020. <https://www.bljesak.info/vijesti/flash/koji-su-uvjeti-za-izbor-bh-diplomata/255757>

"Mješovita Komisija o Stepincu Završila s Radom: Evo Što Su Zaključili Hrvatski i Srpski Svećenici." Novi list. Accessed July 9, 2020. <https://www.novilist.hr/vijesti/hrvatska/mjesovita-komisija-o-stepincu-zavrsila-s-radom-evo-sto-su-zakljucili-hrvatski-i-srpski-svecenici/>

Obad, Kemal. "Islam i Diplomatija – Praktična Kultura Koegzistencije." Islamske informativne novine Preporod. Accessed July 9, 2020. <https://www.preporod.com/index.php/sve-vijesti/drustvo/aktuelno/item/2215-islam-i-diplomatija-prakticna-kultura-koegzistencije>.

.Tomašević, Silvije. "O Stepincu Će Katolička Crkva i SPC Raspravljati Bez Uplitanja Vatikana." Večernji list. Večernji.hr, October 27, 2017. <https://www.vecernji.hr/vijesti/prvi-sastanak-predstavnika-katolicke-crkve-i-spc-a-komisija-o-stepincu-u-utorak-1098026>.

Videozapisi:

„Diplomats and their Freedom of Religion- Report“. <https://youtu.be/a3XWq6qfX2o>

„Religion matters in Diplomacy“. <https://youtu.be/zITjABw6mlE>

„Spor Srpske i Rumunske pravoslavne crkve u Srbiji“. <https://youtu.be/fXvZmz3nmVY>